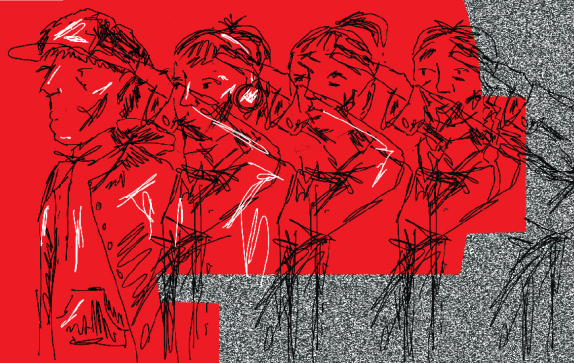
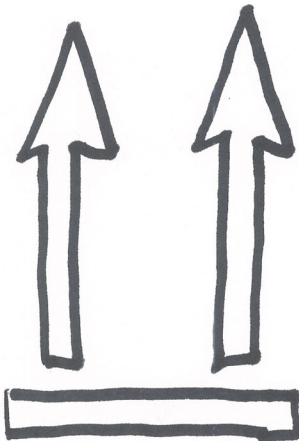
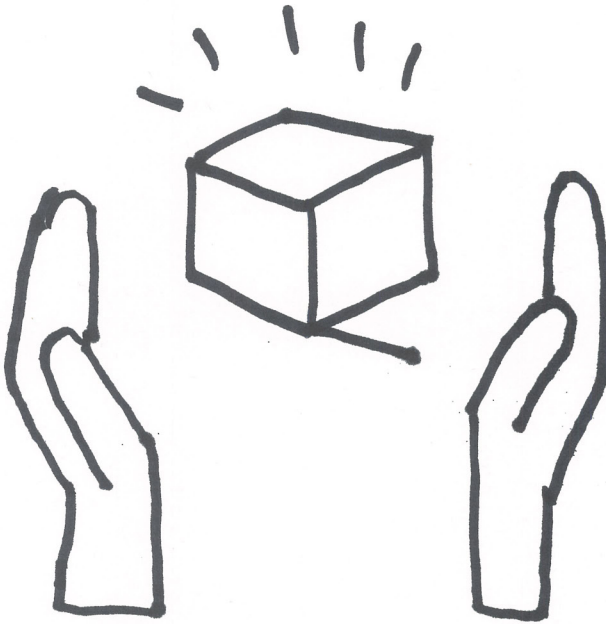

LEIKES GYAKORLAT
KERESŐK!

LELKES GYAKORNOK

PLEASE HANDLE

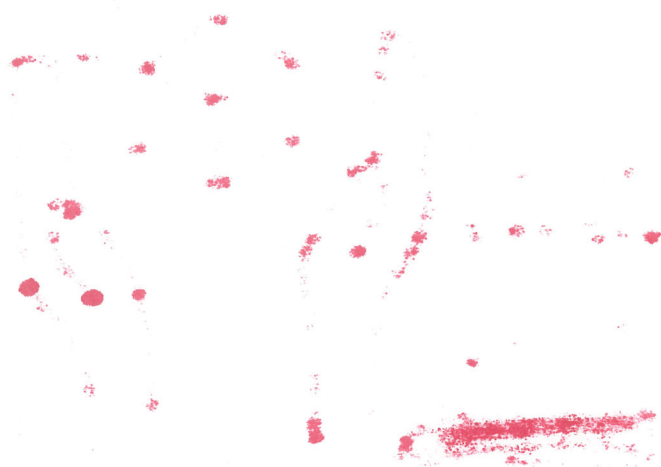
WITH CARE

()

LELKES GYAKORNOKOT KERESÜNK!

*A GYAKORNOKI RENDSZER LÁTHATATLAN
STRUKTÚRÁI A KORTÁRS MŰVÉSZETBEN*

(7 — 12)

Domokos Ferenc, Magyar Míra Mónika,
Nagy András, Tomcsányi Sára

A sokat látott idegen

(15 — 19)

K. Horváth Zsolt

Cui prodest scelus, is fecit
Gyakornoki lét a kulturális szcénában

(21 — 30)

„Az egész gyakornokság mintha magába
sűríténé a művészeti közeg összes problémáját”

Beszélgetés Őze Eszterrel

(33 — 37)

Szoboszlai János

Win-win paradise (vagy sem)
Megjegyzések az egyetemi szakmai gyakorlatról

(39 — 43)

„Ha nincsen kritika, akkor nincs
lehetőség a változásra sem”

Visnyai Zoltánnal Magyar Míra Mónika
és Tomcsányi Sára beszélget

(45 — 50)

Kolocz Dóra

Gyakornoki program a Róth Miksa
Emlékház és Gyűjteményben

DARK

MATTER (S)

(MŰVÉSZ VILÁG)

A sokat látott idegen

A Lelkes gyakor nokot keresünk! A gyakor noki rendszer láthatatlan struktúrái a kortárs művészetben című projekt a hazai kortárs művészeti szcéná egyik kevésbé tárgyalt, ugyanakkor alapvető fontosságú pozícióját vizsgálja: a gyakor nokságot.

Gregory Sholette *Dark matter* című művében olyan kreatív sötét anyagról beszél, amely posztindusztriális társadalmunkban a művészeti tevékenység nagy részét kiteszi és ezáltal a művészeti világot működteti.¹ A fogalom magába foglalja az alkalmi, informális, nem hivatalos, amatőr és autonóm intézményen kívüli és önszerveződő gyakorlatokat, melyek a hivatalos művészvilág árnyékában születnek. A csillagászati fogalomhoz hasonlóan láthatatlan, elsősorban azok számára, akik maguk is a művészvilágot alkotják – Sholette ide sorolja a kritikusokat, művészettörténészeket, műkereskedőket, gyűjtőket, kurátorokat és a múzeumok munkatársait. Felvetésünk szerint a gyakor nokság hiába tekinthető az intézményrendszer részének, működésmódja mégis hasonló logikát követ, különösen azáltal, hogy a művészeti világ tagjai nagyrészt figyelmen kívül hagyják, annak ellenére, hogy sokszor maguk is függnek tőle.

A Magyar Képzőművészeti Egyetem Kortárs művészetelméleti és kurátori ismeretek mesterszakos hallgatóiként a témát a diplomaprojektünkben három megközelítésben vizsgáljuk: egy anonim kérdőíves kutatásban, az aqb-ben megvalósuló kiállítás formájában, és ebben a kiadványban. Utóbbi célja, hogy a kutatás strukturális megállapításait fogalmi és diszkurzív keretbe helyezze, olyan szövegeket gyűjtsön egybe és mutasson fel, amelyek a problémát eltérő nézőpontokból tárgyalják. Így jelenik meg például a művészeti munka és a bér munka viszonya, az önkéntesség fogalma, a felsőoktatásba való integráltság kérdése és az egyetemek felelőssége, valamint a jól működő gyakor noki programok felépítése és tapasztalatai.

A gyakor nokságot a hazai kortárs művészeti intézményrendszerben sajátos kettősség jellemzi. Egyfelől kötelezőnek érződő, szakmai szocializációs forma, amely lehetővé teszi a bekerülést a közegbe, a szakmai kapcsolatháló feltérképezését és megismerését, valamint az olyan feladatok éles helyzetben való

¹ Gregory Sholette, *Dark matter: Art and politics in the age of enterprise culture*, London: Pluto Press, 2010.

kipróbálását, amelyekre az egyetem falai között nem nyílik lehetőség. Másfelől munkavégzési forma is. Ebben a tekintetben viszont nem teljesíti ennek megszokott feltételeit: a legtöbbször fizetetlen keretek között zajlik, gyakran szerződés és előre meghatározott szakmai feladatok nélkül, a megbecsültség érzésének hiányában. A gyakornoktól sok esetben releváns felsőoktatási tanulmányokat, korábbi kulturális intézményi tapasztalatokat, nyelvismeretet és a művészet iránti elkötelezettséget várnak el,² cserébe azonban csak homályos ígéretek vagy hangzatos, a valóságot kevésbé tükröző marketingszövegeket ajánlának.³

Projektünk során saját tapasztalatainkból kiindulva arra voltunk kíváncsiak, hogy mi történik akkor, ha megkérdőjelezzük a gyakornokság működésmodját. Tesszük ezt egy olyan kivéreztettségben, ahol sok esetben ezek a fizetetlen pozíciók tartják víz felett a kulturális helyeket úgy, hogy közben egyfajta láthatatlan munkaerőpótlás szerepét töltik be. A gyakornok az, aki polcokat és raktárakat rendszerez, kávé főz, kitakarítja a kiállítóteret, postára és pogácsáért megy.

A tantervben előírt kötelező szakmai gyakorlat az intézmények számára kedvező, mert a munka formálisan önkéntesnek számít, így a szakmai ígéretek többnyire számonkérhetetlenek maradnak. Ez olyan helyzetet teremt, mintha a gyakornok egyszerre lenne alkalmazott, hallgató, és egyszerre szorulna ki mindezen kategóriákból is: sokat látott idegen, jobb esetben hasznos barát, máskor minden törekvése ellenére teher.

A szakma kis méretéből adódóan a kapcsolatok és a hatalmi pozíciók szorosan összefonódnak egymással, ezért a személyes vélemények és viszonyok befolyásolhatják a szakmai előmenetelt. A kritika megfogalmazása is kockázatos lehet, mert akár egy elégedetlen bejegyzés is hatást gyakorolhat a jövőbeli

² „Olyan egyetemista hallgatók jelentkezését várjuk, akik mély érdeklődést tanúsítanak a kortárs képzőművészet iránt, időbeosztásukban rugalmasak, képesek a csapatmunkára, beszélnek legalább egy idegennyelvet, és aktívan részt tudnak venni a galéria mindennapjaiban.”

<https://www.facebook.com/eltebtktbudapest/posts/gyakornoki-lehetoseg-a-varfok-galeriaban/647263424331831/>

(Letöltés: 2026. 05. 18.). Néhány esetben egészen meglepő elvárásokat találni, például széleskörű kulturális kapcsolatrendszer, vagy fényképezési, műtárgyfotózási ismereteket. https://www.instagram.com/p/DPToCz4D_o2/ (Letöltés: 2026. 05. 18.); <https://www.facebook.com/GodotGallery/photos/a-godot-galeria-gyakornokot-keres-a-kovetkezo-idoszakra-ha-szeretnel-a-mukereske/1197442345758766/> (Letöltés: 2026. 05. 18.)

³ Vö: „A gyakornoki program nem fizetett, de igazolni tudjuk a szakmai gyakorlatot, és garantáltan értékes, valós tapasztalatot szerezhetsz, amit a tanulmányaid során máshol nem biztos, hogy megkapsz.”

<https://www.facebook.com/molnaranigaleria/posts/a-molnar-ani-galeria-gyakornokot-keres-a-molnar-ani-galeria-immar-15-eve-a-hazai/1376088857731048/> (Letöltés: 2026. 05. 19.).

✓
F E L

- kávéfőzés ✓

- posta ✓

- pogácsa ✓

(sajtos?)

- rendszer
ezni a

füzeteket
(A-K)

- takarítás ✓

ADATOK

- pénz?
↳ (fáradt arc)

együttműködésekre és az ember szakmai megítélésére. A pozíciónk a projektben nem semleges, mert magunk is tapasztaljuk a problémát, ezért a kérdés saját pályakezdésünkre is vonatkozik.

Míg informális terekben gyakori téma a különböző kulturális intézményekben történő gyakornoki tapasztalatok összehasonlítása, strukturális szinten, az elméleti diskurzusban csekély a szakirodalmi feldolgozottsága. A mindennapi, fent felsorolt „housekeeping” típusú feladatok átgondolatlanságán túl ugyanis a gyakornokság mai formája szimbolikusan a művészeti közegbe való belépés szociális-gazdasági egyenlőtlenségeit is magában hordozza. A gyakornoki pozíció elvállalásának lehetősége egyfajta szociális-gazdasági szűrőként is értelmezhető, hiszen a munkahely betöltésének egyik alapvető feltétele, hogy a munkavállaló megengedhesse magának az alacsonyan fizető vagy teljesen fizetetlen munkavégzést. Ezzel a magyar kortárs művészeti szcéná megszabja, hogy milyen társadalmi háttérrel rendelkező személyek próbálkozhatnak belépni a szakmai közegbe, folyamatosan újratermelve a művészethez és a művészeti világhoz való hozzáférés egyenlőtlenségeit.

Fontosnak tartjuk, hogy ne csak saját tapasztalatainkból induljunk ki, hanem minél több volt és jelenlegi pályatársunkat megkérdezve a lehető legtisztább képet kapjuk a hazai gyakornokság helyzetéről. A kérdőív kidolgozásában és kiértékelésében Loncsák Noémi szociológus volt segítségünkre. Kérdőívünket eljuttattuk olyan egyetemekre, ahol művészetelmélet képzés zajlik (pl. MOME, ELTE, METU, MKE, stb.), és törekedtünk minden olyan online platformon (különbéle Facebook csoportokban, Instagram-sztoriban) terjeszteni, ahol a hazai kulturális szférában tevékenykedő fiatalság potenciálisan ott lehet. A kérdőívre több mint száz válasz érkezett. Ez ugyan statisztikai értelemben véve nem reprezentatív, mégis olyan mennyiség, amiből releváns tanulságokat lehet levonni. Az alábbiakban az eredményeket és tanulságokat a teljesítés igénye nélkül mutatjuk be.

A kérdőívet kitöltők többsége budapesti, friss diplomás, pályakezdő és nő. Válaszaikban olyan egyéni élmények köszönnek vissza egybehangzóan, melyekből strukturális összefüggések és egy intézményi modell sajátos mintázata rajzolódik ki. Az első ilyen mintázat a gazdasági háttér kérdése. Az talán nem meglepő, hogy a válaszadók 76,3 százalékának nem fizetett a fogadó intézmény, az viszont annál inkább, hogy a kitöltők kb. kétharmada (62,3%) szülői támogatásból, ösztöndíjból (50,9%) vagy egy másik, párhuzamosan vállalt fizetett állásból⁴ (50%), esetleg ezeknek a variációiból tartotta fenn magát a gyakornokság ideje alatt. 31,6 százalékuk

⁴ Ezek rendre nem a kulturális területen meghirdetett munkák voltak.

emellett alkalmi munkákat is vállalt. A megkérdezettek 57,9 százaléka egyértelműen úgy nyilatkozott, hogy ez a pozíció félretett pénz vagy családi támogatás nélkül elvállalhatatlan lett volna, amelyből leszűrhetjük első fontos következtetésünket, hogy a gyakornoki pozícióhoz való hozzáférést a kitöltők osztályalapúnak tartják – 86 százalékuk így nyilatkozott, és – talán ez a legbeszédesebb – senki sem utasította vissza ezt a megállapítást. Talán nem túlzás azt állítani, hogy aki nem tud hónapokon át jövedelem nélkül vagy alulfizetve dolgozni, az kiesik a pályáról még azelőtt, hogy beléphetett volna ebbe a mezőbe.

A második felsejlő mintázat a feladatok és az ígéretek viszonya volt. A válaszadók 63,2 százaléka adminisztratív feladatok elvégzéséről, 54,4 százaléka kiállítási asszisztenciáról, és – itt a keserű valóság – 36,8 százaléka kávéfőzésről, bortöltögetésről, takarítási feladatokról, további 31,6 százaléka pedig anyagmozgatásról és futarkodásról számolt be. Mindeközben a gyakornoki felhívások már unásig ismételt retorikája szakmai fejlődést, mentorálást és kapcsolatépítést ígér, mintha az intézmények egymás felhívásait *copy-paste-el*nék. Furcsa helyzet alakul ki, hiszen a válaszadók több mint fele (59,6%) egyértelműen úgy érzi, hogy munkája egy fizetett alkalmazottat helyettesített, a rendszer egészét pedig a kitöltők 78,1 százaléka gondolja rejtett munkaerőpótlásnak.

Fontos kiemelni azt a jelenséget, amely sok pályakezdőt a kedvezőtlen tapasztalatok ellenére is a rendszerben tart. A válaszadók többsége ugyanis igennel (53,5%), illetve részben igennel (27,2%) válaszolt arra a kérdésre, dolgozott-e már „szenvedélyből”, vagyis előfordult-e, hogy a kultúra iránti elköteleződése felülírta a rossz munkakörülményeket vagy negatív tapasztalatokat. Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a rendszer egyik legfontosabb fenntartó eleme maga a hivatástudat, ennek kihasználása a gyakornokok érzelmi tőkáját zsigereli ki.

A kitöltők legnagyobb százaléka (85,1%) a fizetést hiányolja, utána közvetlenül a szakmai előrelépési lehetőséget (48,2%), és nem sokkal lemaradva pedig a strukturált tanulási tartalmat (40,4%). Magyarán miközben az intézmények a lehetőség felvillantásával pótolják a fizetatlenséget, maga a lehetőség legtöbbször nem válik valósággá. Ennek jól látható érzelmi következményei is vannak, hiszen gyakornoksága után a válaszadók majdnem fele (43,9%) ambivalensen, 22,8 százaléka kiábrándultan, 21,9 százaléka elbizonytalanodva tekint a szakmára, és mindössze 27,2 százalékuk érzi úgy, hogy a tapasztalat megerősítette őket a művészeti pályán való elhelyezkedés szándékában.

Feltétlenül rá kell mutatnunk egy számadatra, ami kifejezi azt, hogy a gyakornokok szerint a magyar művészeti intézmények mennyire bánnak velük felelősen. A 114 válaszadóból mindössze

57,9 %

63,2 %

54,4 %

36,8 %

78,1 %

85,1 %

48,2 %

(114)

egyetlenegy adta meg a legmagasabb választható értéket, és ebből megfogalmazható valamiféle konklúzió. Ha a fizetetlen-ség normalizált, ha a gyakornokok rejtett munkaerőként pótolják a hiányzó pozíciókat, és ha a szakmai ígéretnek nagy része nem teljesül, akkor a felelős bánásmód kérdése fel sem tehető. A kutatásból tisztán kirajzolódik, hogy a hazai művészeti gyakornoki modell egészében problémás, mert úgy épül fel, hogy a résztvevők láthatatlan, fizetetlen munkájára támaszkodik, amit a gyakornokok válszai és személyes élményei visszaigazoltak.

(K. Horváth Zsolt) a kiadványban szereplő *Cui prodest scelus, is fecit. Gyakornoki lét a kulturális szcénában* című esszéje teoretikus keretet ad a gyakornokság témájának. A szerző a fizetetlen kulturális munka problémáját marxi alapokon, a két háború közötti munkáskultúra és a kortárs neoliberális egyetempolitika közé feszítve helyezi el; a Senecától kölcsönzött cím, a „Ki hasznát élvezi, az tette”⁵ már a megközelítés irányát is kijelöli. K. Horváth Zsolt esszéje azt mutatja meg, miért nem elégséges a gyakornokságot kizárólag szektorális vagy generációs jelenséggént értelmezni, és miért inkább strukturális, mélyen beágyazott problémaként érdemes kezelni.

(Őze Eszter) a 2010 utáni magyarországi kultúrpolitika átalakulásának kutatója, akivel a hazai kortárs művészeti intézményrendszer változásairól és a gyakornoki pozíció megéléséről és tapasztalatairól is beszélgettünk. A beszélgetés során szó esett arról, hogy a (gyakornokság) területén mi (nem) változott az elmúlt 10–15 évben, továbbá érintettük a fizetett és fizetetlen gyakornokság közti szakadékot, az „önkéntes” és „gyakornok” pozíciók összemosisódását, valamint azt a kettősséget, amely a gyakornokságot egyszerre teszi belépési ponttá és – Őze Eszter szavaival élve – valamiféle „láttsztlehetőségé” is.

(Szoboszlai János) *Win-win paradise (vagy sem). Megjegyzések az egyetemi szakmai gyakorlatról* című esszéje a felsőoktatási intézményrendszeren belül reflektál a gyakornokságra. Szerzője egyetemi tanulmányai során volt az Artpool gyakornoka, később a Kortárs Művészeti Intézet, Dunaújváros és az acb Galéria vezetőjeként gyakornoki programok működtetője, majd pedig a Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet Tanszék vezetője is. Erősen személyes, anekdotikus hangvételű esszéjében egyaránt olvashatunk az intézményi keret strukturális problémáiról és azokról a hallgatói attitűdökről, amelyek a gyakorlat hasznosságát végül meghatározzák.

(Visnyai Zoltán) grafikussal készített interjúnk a szcena határterületéről szól. Visnyai több éven át a Képző.art volt szerkesztőjeként

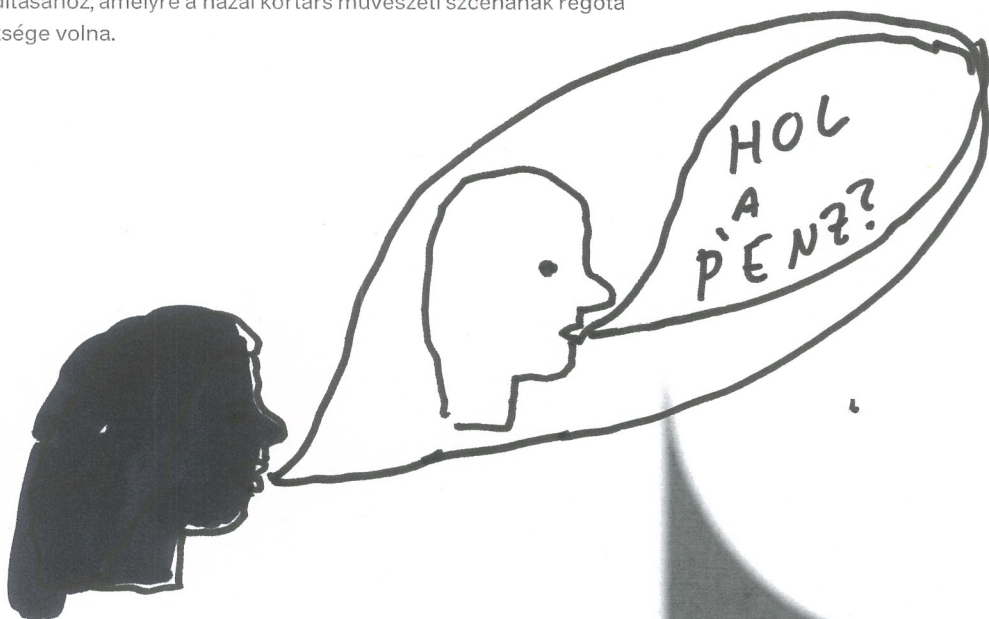
⁵ Kárpáty Csilla fordítása.

és a FALU kollektíva tagjaként a kortárs művészeti közeghez szorosan kapcsolódó, alulról szerveződő, tudásmegosztásra építő alternatívák egyik aktív formálója. Az interjúban saját gyakorlati tapasztalatairól mesél, és beszámol azokról az alternatív (közösség)szervezési és tudásmegosztási formákról, amelyek az általunk is észlelt hiányosságokra reagálva jöttek létre.

Kolocz Dóra esettanulmánya a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény gyakorlati programját mutatja be. A 2021 óta működő közösségi múzeumi program a szöveg megjelenésekor 26 gyakorlattal dolgozik, akik mentoráláson túl elméleti képzésekben is részesülnek. Lényeges kiemelni, hogy az intézmény jelenlegi munkatársainak többsége a bemutatott program gyakorlatokaként kezdte. A projekt egészét tekintve fontosnak tartjuk, hogy a gyakorlati struktúra problémái mellett olyan ritka, de létező pozitív példát is beemeljünk, ami a benne résztvevők tapasztalatai alapján is valódi tanulási lehetőséget és szakmai előrelépést kínál.

A kiadvány és egyben projekt célja egy diszkurzív tér megnyitása, pontosabban annak felmutatása, hogy ez a diszkurzív tér eddig nem létezett. A szövegek, valamint az aqb tereiben megvalósuló kiállításon szereplő munkák azt mutatják, hogy a probléma igenis artikulálható, és hogy az artikulálás szakmai kockázata fokozatosan csökkenthető, ha a felszólalás kollektív módon történik. Reményeink szerint ez a kiadvány, a kutatás és a kiállítás kiegészítéseként hozzá tud járulni egy olyan párbeszéd elindításához, amelyre a hazai kortárs művészeti szcénának régóta szüksége volna.

ART-
IKULÁ'LNi

qyakornok

lelkes,

de
nem lel
cash-t

((((Cui

PRODEST

SCELUS, is

FECit)))

()

(Cui prodest scelus, is fecit)
 Gyakornoki lét a kulturális szcénában¹

„A társadalom nem egyénekből áll, hanem az összegét fejezi ki azoknak a vonatkozásoknak, viszonyoknak, amelyekben ezek az egyének állnak egymással. Mintha valaki azt akarná mondani: a társadalom álláspontjáról nem léteznek rabszolgák és polgárok: mind a ketten emberek. Éppenséggel a társadalmon kívül azok. Rabszolgának és polgárnak lenni, ezek társadalmi meghatározásai, vonatkozásai A és B embernek. A ember mint olyan nem rabszolga. A társadalomban és a társadalom által az”.²

Karl Marx: A politikai gazdaságtan bírálatainak alapvonalai

Nyolc évvel ezelőtt érdekesítő eszmecsere folyt a kulturális rendszerváltásról a *Tranzit* blogján. Eme sorozatban a kultúra- és a társadalom kutatói arra kérdeztek rá: vajon az államszocializmus kései időszakában milyen globális strukturális átalakulások zajlottak Magyarországon a kultúrában? Ennek milyen rövidtávú tapasztalati következményei voltak a nyolcvanas évektől, s milyen hosszabb távú hatásai vannak évtizeddel később, a NER – napjainkban lezárult – rémuralmának félidejénél? Az Őze Eszter és Perczel Júlia jegyezte cikk kifejezetten az „önkéntes”, azaz fizetetlen kulturális munka szerkezeti problémáira kérdezett rá.³ A jelenleg főként a pályakezdők számára tehertétel, ám még a gyakorlott kutatókat is gyakran sújtja.

A probléma abban ragadható meg, működtethető-e a kultúra úgy, hogy a benne dolgozók úgyszólván egyetlen fillért sem kapnak tevékenységükért, ugyanakkor öfenntartásuk végett egyéb – a kultúrához többnyire egyáltalán nem kapcsolódó – munkát kell vállalniuk. Hová vezet a „szerelemből” és a kényszerből végzett munka együttes jelenléte, amikor a nap mindannyiunk számára 24 órából áll? A helyzetet tovább nehezíti az a tény, hogy a területen dolgozni vágyók számára a fizetség nélküli kulturális munka strukturális kényszer, amennyiben a gyakornoki programok részét képezik a művészeti és kulturális felsőoktatási stúdiumoknak. Márpedig ha hallgatóként valaki lehetőséget kap arra, hogy mondjuk egy nagy presztízsű intézmény tapasztalt kollégája mellett sajátítsa

¹ „Ki hasznát élvezi, az tette”. SENECA, *Medea*, 500-501. In Seneca drámái, Ferenczi Attila – Takács László (szerk.), Budapest, Szenczár, 2006, III. kötet, 144-145., Kárpáty Csilla fordítása.

² Karl MARX, *A politikai gazdaságtan bírálatainak alapvonalai. Nyersfogalmazvány, 1857–1858*, Budapest, Kossuth, 1972, I. kötet, 168.

³ ŐZE Eszter – PERCZEL Júlia, Az emberi elme csodálatos műve az önkéntes verejtékes munka, *Tranzit.blog*, 2018. március 22.

el a szakma gyakorlati alapjait, akkor legyen „hálás”, de ne reklamáljon munkabért. Az egyetemek ugyanakkor ezt arra hivatkozva építették be a curriculumba, hogy a hallgatók diplomájának „piacképességét” emeljék, hiszen a munkaerőpiac a pályakezdő fiatalról elvárja, hogy gyakorlattal bírjon.

A kör bezárult. Ha egy fiatal munkát szeretne, a lehetséges munkaadó munkatapasztalatot vár el, melyet csak úgy áll módjában teljesíteni, ha az egyetemi stúdiumokra való felkészülés helyett vagy mellett dolgozik. Az egyetemi oktató elégedetlen, mert a hallgató a szervezett önképzés helyett olyan gyakorlati dolgok elsajátítására pazarolja el az idejét, melyeket a munkába állás után pár hét alatt gond nélkül elsajátítana. A hallgató sem boldog, mert „szétszakad” az egyetemi követelmények és a gyakornoki munka elvárásai között: témavezetője szerint nem foglalkozik eleget a szakdolgozati témájával, míg gyakorlati helyén állandóan azt hangoztatják, hogy ne töltsen idejét felesleges elméletekkel. Végül a gyakornoki munkahely kijelölt munkatársa is elégedetlen, mert saját nyolcórás munkaidejét a „nyakára küldött” egyetemisták hasztalan oktatásával tölti, noha a rábízott intézményes feladatok elvégzésére enélkül sincs elég ideje. Vagyis a gyakorlati helyen a gyakornokok menedzselése és ottlétük tartalmas megszerzése komoly többletmunkát ró a nemegyszer eleve túlterhelt alkalmazottakra.

A fentebbi vitához fűzött hozzászólásában e sorok írója is úgy érvelt, hogy a kulturális munka fizetett vagy fizetetlen jellegének megítélése valójában attól függ, miféle jószágnak tekintjük a kultúrát. Az államszocializmus idején a művelődés közjószágnak minősült, szerepe pedig a kulturális emancipáció volt, így egy-egy rendezvényen való alkalmi részvétel értelemszerűen fizetetlen maradt. Eme beállítódás feltehetően a két háború közötti szocialista–szoci-áldemokrata munkáskultúra értékszerkezetéből táplálkozott, mely sok tekintetben marxista alapokon nyugodott.⁴ „A dolgok világának értékesedésével egyenes arányban nő az emberek világának elértéktelenedése. A munka nemcsak árukat termel – mutat rá Marx –; önmagát és a munkást is mint árut termeli, mégpedig abban a viszonyban, amelyben egyáltalában árukat termel”⁵ Ebből fakadóan a munkások tisztában voltak azzal, hogy a bér munka során nemcsak áruként értett tárgyak jönnek létre, hanem eme folyamatban az őket meghatározó társadalmi viszonyok is újratermelődnék.⁶

⁴ Vö. K. HORVÁTH Zsolt, *Szívképzés. Variációk embernevelés és közvetlen demokrácia viszonyára*, Budapest, METU, 2024, 217–218.

⁵ Karl MARX, *Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből*, Budapest, Kossuth, 1970, 45.

⁶ Patrick JOYCE, *The Historical Meanings of Work*. An Introduction, in *The Historical Meanings of Work*, Patrick Joyce (szerk.), Cambridge, Cambridge University Press, 1987, 7.

Amennyiben a dolgozó bér munkájának végtermékéhez idegen tárgyként viszonyul, úgy pusztán olyan elidegenedett tevékenységről beszélhetünk, mely a létfenntartáshoz ugyan szükséges, de semmilyen formában nem járul hozzá ahhoz, hogy nembeli emberré válhasson. Röviden, az elidegenült bér munka olyan hierarchikus és kizsákmányoló viszonyokat hoz létre, melyek összeegyeztethetetlenek az önként, szenvedélyből végzett alkotómunkával, melyben a dolgozó éppenséggel „magát nemcsak (...) intellektuálisan, hanem dolgozva–tevékenyen valóban megkettőzi, és ennél fogva önmagát egy általa teremtett világban szemléli”.⁷ Éppen ezért a két háború közötti munkásmozgalomban a kulturális munka választott öntevékenységnak minősült, melyet politikai meggyőződésből fejtett ki az ember, s éppen ez az elkötelezettség különböztette meg a kényszerből végrehajtott, elidegenült bér munkától. Ez azonban bizonyos megszorításokkal tágabb kontextusban is igaz lehet, olyan miliókban, amelyekben aligha hatott a marxizmus. Történetesen egy iparos dalárdát, egy polgári turistaegyesületet vagy egy falusi színekört ugyanúgy az önként végzett kulturális tevékenység jellemzett, s vonzerejük szintúgy a választott tevékenység együttlenségében rejtett. Általában is elmondható tehát az, hogy a történeti konstrukcióként értett kapitalizmus is változik, és idővel egy sor olyan tevékenységet is kommodifikál, áruvá formál, mely korábban többé-kevésbé mentes volt eme behatástól.⁸

Vajon mi változott meg időközben? Az államszocializmus idején, ahogy fentebb megjegyeztük, a művelődés, a tanulás formái többnyire olyan választott tevékenységnek minősültek, melyek mentesek voltak az elidegenült bér munka világától. Ám a rendszerváltást követő években olyan drámai sebességgel strukturalódott át a gazdasági–társadalmi világ, hogy az előbb–utóbb a szélesebb értelemben vett kulturális munkát is elérte. Ez az átalakulás azonban nem mehetett volna végbe az egyetemek neoliberais átalakítása nélkül. Eme komplex folyamat egyik lényeges mozzanata ugyanis az úgynevezett „bemenetek” kiszélesítése volt. Ez annyit jelentett, hogy a korábbi, komoly elmélyülést jelentő ötéves, egyes tudományokhoz illeszkedő szakok helyett a „munkaerő–piaci igényeknek jobban megfelelő” alap- és mesterszakos képzéseket hoztak létre az intézmények. A rövidebb képzésidejű, több diszciplína eredményeit többnyire felszínesen integráló új szakok egyik feltett célja ugyanis az ún. *gyakorlati képzés* kialakítása volt, mely a felsőoktatás neoliberais átszervezői szerint jobban megfelelt a feltételezett piaci elvárásoknak. Se szeri, se száma azoknak a 2000-es években elindított, ám hosszabb távon életképtelennek bizonyult

⁷ Marx, *Gazdasági–filozófiai kéziratok 1844-ből*, 50.

⁸ Maurice GODELIER, *Le travail et ses représentations*, *Bulletin de l'Association française des anthropologues*, 5. sz. (1981), 10–14.

szakoknak, melyeknek nemhogy a hallgatók, de az oktatók sem nagyon látták értelmét (a példa címén csak a bölcsészkarai modelátor képzést vagy az ügyvitel minort említem).

Am illő azt is hozzátenni, hogy a globális kulturális és művészeti szcénában az 1990-es évek derekától olyan tevékenységi területek és részterületek is professzionizálódtak, melyek korábban önállóan úgyszólván elképzelhetetlenek voltak. Ezek mögött azonban nemcsak a piaci voluntarizmus, de az adott szakterületen belül végbement inherens változások álltak, melyek hosszabb távon valóban új szakmákat hoztak létre. „Az 1990-es években – írja Paul O'Neill – a kurátori megközelítés (valamint a kortárs kurátori munka professzionálisabbá válása) egyre nagyobb teret nyert, ez pedig a kurátori gyakorlatot a kritika lehetséges színterévé kezdte alakítani”.⁹ Az itthon változatos név alatt futó kurátori képzések megindítását tehát nem lehet pusztán a piaci mechanizmusok derivátumainak betudni, hiszen valóban komoly előzetes tudást és új képességeket mozgató szakma jött létre világszerte, ugyanakkor az sem mondható, hogy a félperifériás Magyarországon eme változás izolálható lenne az egyetemek neoliberális átalakításától. Utóbbi ugyanis itthon az akadémiai kimeneti követelmények csökkentésében és a piaci konformitásban volt érdekelt, így szükségszerűen vette át a fentebb érintett gyakornoki logikát. Egy új munkaterület professzionizálódásának *mikéntje* tehát egyáltalán nem választható le annak gazdasági-társadalmi kontextusától.

Egyes szakok művészeti és tudományos legitimitása, illetve gyakorlati életképessége azonban arra ösztönzi a felsőoktatási menedzsmenteket, hogy újabb és újabb, a szó tág értelmében vett kulturális területek szervezését, felügyeletét és igazgatását formálja egyetemi képzéssé. Ez a fajta vezetői voluntarizmus szükségszerűen vezet el az adott terület felaprózódásához, az egyes tevékenységek és műveletek fragmentálódásához, vagyis ahhoz, melyet közkeletűen túlzott professzionizációnak (*over-professionalisation*) nevezünk. A szféra túlzott professzionizálódása egyben arra is utal, hogy a művészekre és a kulturális terület dolgozóira egyre nagyobb nyomás nehezedik abban a tekintetben, hogy vállalkozói normákat és képességeket vegyenek át a projektek finanszírozása, illetve saját karrierjük biztonsága érdekében. Eme törekvés azonban nemegyszer a kreatív alkotói szabadság és a területre jellemző adekvát kifejezőmód rovására megy. Ennek erkölcsi mélypontja az, amikor a művészeti vagy kulturális munka értékelési rendszere nem belső szakmai normákat, hanem a – gazdasági életből automatikusan átemelt – könnyen

⁹ Paul O'NEILL, A kurátori fordulat: a gyakorlatról a diskurzushoz, in *A gyakorlatról a diskurzushoz Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény*, Kékesi Zoltán, Lázár Eszter, Varga Tünde, Szoboszlai János (szerk.), Budapest, MKE, 2012, 325. (A fordítást enyhén módosítottam.)

OVER PROFESSIONALISATION

számszerűsíthető indikátorokat tekint mérvadónak. Az így létrejövő portfóliókarriernek számomra a művészeti és kulturális terület teljes fegyverletételét jelentik. Ez már tényleg a „feltétel nélküli kapituláció múzeuma”¹⁰

Mindemellett talán az a legbosszantóbb, hogy a kulturális munkában érezhető egyfajta kettős mérce. Az egyik oldalt a területen dolgozók azt hallják, munkájuk annyira érdekes és kreatív, hogy ingyen vagy alacsonyabb bérért is megéri elvállalni (ide értendő az önkéntes gyakornoki munka is), a másik oldalt azonban a kortárs kulturális szcénában egyre inkább teret nyerő menedzserkapitalista szemlélet folytonos professzionalizálódást vár el az érintettektől. Napjainkban úgy tűnik, mintha a menedzserkapitalizmus képzeletbeli Micsurinja a kulturális munka fogalmában és gyakorlatában két, egymással összeegyeztethetetlen elvárást keresztezne: a két háború közötti munkásmozgalmi kultúra ingyenes, szabadidős, elkötelezett szenvedélyét ötvözi a kései menedzserkapitalizmus célracionális, profitorientált profizmusával. A kulturális vagy művészeti területen dolgozó gyakornok tehát eme komplex rendszer foglya.¹¹ „Ki hasznát élvezi, az tette” – figyelmeztet bennünket Seneca, s csakis a rendszer átalakítása fogja megmutatni, mennyiben formálható emberarcúvá az arctalan tőke-logika arcátlansága.

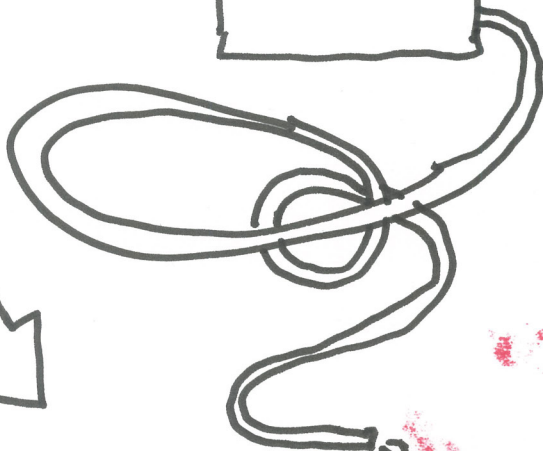
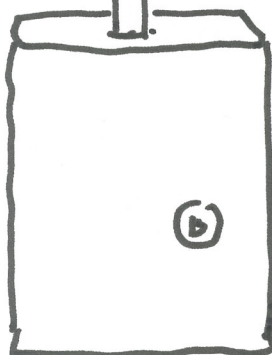
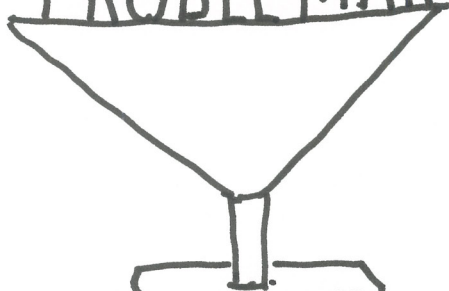
löktek,
vagy
önként-
esek?

¹⁰ Vö. Dubravka Ugrešić, *A feltétel nélküli kapituláció múzeuma*, Budapest, Európa, 2000.

¹¹ I. V. Micsurin (1855–1935) orosz agrobiológus, növénynemesítő volt, akit a T. Gy. Liszenko nevével fémjelzett sztálinista szovjet tudomány a pajzsára emelt. Az 1950–1960-as években a szovjet agrogenetikai projekt lehetetlenségéről számtalan vicc született. Eme tréfák mindig az összeegyeztethetetlen dolgok ötvözéséről szóltak, például „miért hasznos a bolhát és a görögdinnyét keresztezni”.

művész világ

PROBLÉMAK

gyakorlat -
ság →

„Az egész gyakornokság mintha magába
sűríténé a művészeti közeg összes problémáját”

Beszélgetés Őze Eszterrel

Magyar Míra: Hol voltál gyakornok, és ott milyen a tapasztalatokat
szereztél?

Őze Eszter: Az FKSE-ben voltam majdnem egy évig, mikor Szalai Borbála volt a titkár, és nagyon jó élmény volt. Akkor jártam mű-
tőri BA-ra, ami más közeg volt, és az FKSE miatt a művészeti mező-
nek egy teljesen más szeletét ismertem meg. Az egyik fő feladatomban
a honlap bővítése volt, sokan dolgoztunk azon, hogy legyen egy jól
átlátható felület az összes tagról. Ez végtelenül unalmas volt, de
közben érdekes is valahol, mert megtudtam a tagságról sok min-
dent. Szóval izgalmas gyakornoki pozíció volt, ami egészen hosszú
ideig tartott, de azt hiszem, hogy elsősorban azért élveztem, mert
megszerettem magát az intézményt, az egész közegét, a bulikat,
a konyhát.

Ezen kívül voltak kevésbé hosszú projektek – a Ludwigban és
még pár más helyen – olyan gyakornoki munkák, melyek során egy
kiállítás kurátorának voltam az asszisztense. Emellett voltam egy
darabig Németországban is, a Galerie für Zeitgenössische Kunst-
nál – az ottani kortárs művészeti múzeumnál – Erasmusszal egy
félét voltam gyakornok. A gyakornokság intézményével kapcsolatban
itt szembesültem először azzal, hogy Németországban kötelező
az intézményeknek fizetniük a gyakornokoknak, úgyhogy az első
hónap után én is kaptam némi fizetést, ami akkor megdöbbenő
volt. Szakmailag is sokat adott, és nyilván más volt, mint egy
magyar intézményben gyakornokoskodni – ez inkább egy új intéz-
ményi közeg megismerését jelentette.

M.M.: Tapasztalatod szerint miben különbözött a németországi
és a magyarországi gyakornoki rendszer?

Ő.E.: A GfZK-ban, Lipcsében az volt a rendszer, hogy minden gya-
kornoknak volt mentora, és mivel nagy intézmény, ezért külön-
böző alegységek működtek: múzeumpedagógia, kuratori osztály,
volt egy hatalmas könyvtár, és kávézó-étterem is egy nagy park
közepén, ami szintén múzeumi részegységnek számított. Akkor
sokféle emberrel dolgoztak együtt és szinte mindegyik egységnek
volt többgyakornoka – még az üzemeltetésnek és a pénzügynek
is. Úgy tűnt, jó módszer volt, hogy volt egy mentor, aki kifejezet-
ten velem (és az egység többi gyakornokával is) foglalkozott. Azt
az odafigyelést, amit egy intézmény adhat munkaként a gyakornok

(MENT) (OR) (?)

gyakran
gyakorolni.
d
gyakor-
noksgot

felé, én ott tényleg megkaptam, elsősorban az intézmény vezetőjétől, Zólyom Franciskától, aki ebben a rendszerben az én mentorem volt, és ez szerintem emiatt a rendszer miatt volt lehetséges.

Ő.E.: De ha a különbségekről beszélünk és a kritikáról is, Ti mit gondoltok, mik a problémák itthon?

M.M.: Az egyik nagy probléma szerintem a tudásátadás hiánya. Sokszor nem tanítják meg, nem magyarázzák el, hogy hogyan kell elvégezni egyes feladatokat. Ezt a kérdőívben is sokan említették, és azt is írták, hogy azzal is megelégednének – a fizetés hiány ellérére –, ha lenne valódi szakmai tapasztalatszerzési lehetőség.

Tomcsányi Sára: Mi is sokat beszélünk arról, hogy nincs fizetés, ami alapvetően a kulturális rendszerről árul el mindent. A gyakornoki felhívásokban sosincs megemlítve a fizetés, viszont a „mit kínálunk” résznél fel van sorakoztatva tíz dolog, amik fantasztikusan hangzanak, valójában viszont kevés az átfedés a valósággal. Az egyetemek szerepe is problematikus, mert kitermelik a gyakornokokat azáltal, hogy kötelező a szakmai gyakorlat, kreditekért, viszont nem kérik számon a helyeken, hogy mennyire kizsákmányolóan bánnak az odaérkező diákjaikkal, aki így egyedül maradnak ebben a helyzetben.

Nagy András: Szerintem sok intézmény visszaél ezzel a helyzettel. A művészeti szektorban mára már normává vált, hogy a gyakornokok nem kapnak fizetést, közben pedig olyan munkákat végeznek el, amelyekért elvárható lenne. Ahelyett, hogy az intézmények állandó munkatársat vennének fel, újra és újra gyakornoki pozíciót hirdetnek, amelynek keretein belül a hiányzó alkalmazottat pótolják. Az is érdekes, hogy minden olyan szereplő, aki ezekben az intézményekben dolgozik, valaha volt gyakornok és már átélte ugyanezeket az élményeket. Viszont amint feljebb lép a ranglétrán, ugyanazt folytatja, amit valószínűleg ő is rossz tapasztalatként élt meg, emiatt pedig sosincs tényleges változás. Ezt mi viccesen „transzszakmai-generációs traumának” neveztük el.¹

Ő.E.: Szerintetek a kulturális gyakornokság intézménye mennyire osztályalapú hozzáférésű? Arra gondolok, hogy egyáltalán kik tudják ezt a típusú munkát elvállalni, amikor gyakran egy részmunkaidős állással ér fel? Hogyan lehetséges az egyetem mellett vállalni, amikor amúgy is szükség lenne egy fizető állásra, amiből fenntartod magad? Ez hogyan termeli újra azt, hogy kevesen, csak bizonyos rétegek tudnak hozzáférni a kultúrához, a művészethez?

¹ Domokos Ferenc, szóbeli közlés, 2025.11.03.

AD

AD

AD

AD

AD

AD

AD

N.A.: A kérdőíves kutatásunk alapján a többség, a válaszadók 61% -a szülői támogatás mellett tud gyakornoki munkát vállalni.

T.S.: Ha valaki vidékről Budapestre vagy más nagyvárosba kerül, ahol egyáltalán vannak ilyen intézmények, akkor nehéz hozzájutni ahhoz a tudáshoz, hogy egyáltalán hova érdemes jelentkezni - én is éreztem ezt, pedig budapesti vagyok. A beszélgetések ezekről informális terekben zajlanak, ezért nem átlátható, és hosszú idő és sok energia, mire az ember tájékozott lesz.

Ő.E.: Sok mindent említettetek, ami alapján az a benyomásom, mintha a rendszer semmit nem változott volna tíz-tizenpár éve - azóta, hogy én voltam gyakornok. Afelé hajlok, hogy a fizetés sok mindent megváltoztatna. Emellett, ha a másik oldalról nézem, az intézmények részéről annak a figyelembevétele, hogy annak a munkatársnak, aki a gyakornokkal foglalkozik mennyi ideje, energiája van figyelni arra az emberre, aki odamegy tanulni. Hiszen végülis az a cél, hogy a gyakornok tanulni menjen, ne pogácsát szervírozni. Ez egy pedagógiai helyzet, ami a másik oldalról is sok energiát igényelne, fontos lenne, ha az intézménynek célja lenne, hogy ezt a pedagógiai funkciót be akarja tölteni, és legyen rá olyan munkatárs, akinek ezt a munkáját munkaként is értékeli a saját munkahelye. Ha ez nincs és az intézmény nem igyekszik integrálni azt az embert, aki elmegy hozzájuk ingyen dolgozni, akkor ez a helyzet valóban kizsákmányolássá válik, nehezen tudok rá mást mondani. A fizetést ezért is tartom egyébként fontosnak, megoldhatná, hogy valóban munkának tekintsék a gyakornokságot. Ez a bonyolult helyzet tovább fokozódik azáltal, hogy az intézmény által létrehozott dolgokat – a művészet létrehozását magát – és ezt a folyamatot nem tekintjük munkának, mert az az önkifejezésnek, a szabad létezésnek az eszköze, autonóm tevékenység, nem munka. Zavarbaejtő, ahogyan mindez sokszor még pszichologizálva is van: az alkotás önkifejezés, az ember azt csinál, amit szeret, így érthető is, hogy kényelmetlen is ezért pénzt kérni – hiszen az alkotó nem eladja a lelkét, hanem azt csinálja, amit szeret, amit mások kikapcsolódásképp. Így az ehhez kapcsolódó gyakornoki munkát valóban nehéz munkaként látni. Ha az egyikről nem mondjuk ki, hogy munka, akkor a másiktól hogy mondhatnánk? Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az intézményben dolgozók fizetést kapnak – ők többé-kevésbé, Magyarországon inkább kevésbé, de mégis megélnék belőle, munkát végeznek. És aki belép oda gyakornokként, vele kapcsolatban mi van állítva, hogy ő akkor mit csinál? Önkifejez, vagy dolgozik, úgy, hogy egyébként nem kap érte pénzt? Vagy tanul, de akkor visszaértünk a kiinduló problémához a pedagógiai szituációval kapcsolatban, amit az intézmények,

sokszor a munkatársaikra nehezedő túl sok egyéb feladat miatt, nem tudnak betölteni.

T.S.: Az is érdekes, hogy rendre visszatér az „önkéntes” kifejezés. Összefolyik az, hogy mi a gyakornokság és mi az önkéntesség. A felhívásokban már látszik: van olyan, hogy gyakornoki pozíciót töltesz be önkéntes alapon. És az „ön-” előtag is beszédes – önkifejezés, önszorgalom –, mintha ez a két szó összemosódott volna.

Ő.E.: Szerintetek mi a különbség az önkéntes munka és a gyakornoki munka között?

T.S.: Például a múzeumban, ahol dolgoztam, vannak olyan önkéntesek, akik adott feladatkörre jelentkeztek, melyre nem ideiglenes állomásként tekintenek az előrelépésig. Arra vállalkoznak, hogy például az infópultban ők várják a látogatókat, ők adnak tájékoztatást a megtekinthető kiállításokról, praktikus iránymutatást nyújtanak az intézmény felépítéséről, elmondják, mi merre van, stb. Az önkéntességben kevésbé van szerepe a tudásátadásnak, mert inkább az a lényeg, hogy szeretnél kapcsolódni egy intézményhez és segíteni a munkáját, cserébe pedig mondjuk ingyen látogathatsz a kiállításokat. Viszont a gyakornokság általában az első lépés afelé, hogy valaki később a szakmában dolgozzon. A gyakornok előrelépési lehetőséget keres, és ahhoz hogy ezt megtehesse, tudást kell szereznie.

Ő.E.: A múzeumi önkéntesség modellje úgy tudom, a '70-es évekbeli USA-ból jön, ahhoz az elképzeléshez társítva, hogy a kultúra állami szerepvállalás helyett az „átlagemberek” befektetett tőkéjét használja: ez a modell valóban e korszak, középosztálybeli, egykeresős háztartásaira lett kitalálva, ahol a kultúra finanszírozását egy feminizált munkaként tartották így számon, mivel lényegében kiszervezték a fenntartását: a jól kereső, középszevezető férfiak feleségei, akik otthon maradtak, a háztartást fenntartó munkájukat nem megfizetve, inkább arra ösztökölték őket, hogy a társadalmi státuszuk emelése, vagy megtartása érdekében vonódjanak be a művészet finanszírozásába, akár munkaerejükkel (ingyenmunka, pl. önkéntes tárlatvezetők), akár családjuk pénzével (szponzoráció). Ezt a modellt igyekeztek átvinni a régióbeli intézmények is, és attól eltekintve, hogy maga ez a támogatási rendszer milyen mélyen problémás szerintem, Magyarországon egy olyan viszonyrendszerben, ahol nem létezik az a jól kereső középosztály a 80-as évek végén sem, mint volt az USA-ban a 70-es években, nincs olyan szponzorációs keretrendszer, amire fel akarták építeni, és eleve, teljesen más mind a gazdasági, mind a társadalmi

(

ÖN
KÉNTES
ÉS
TE?

ÉN
KÉNTES

a feladat
(KÉTES)

SOK
elvárás

~~BÉREK~~

(C.V.)

~~W.C.~~
↳

keretrendszer, lényegében megvalósíthatatlan. Igen megdöb-
bentő, hogy ez eljutott odáig, hogy összerosódik a gyakornoki
munkával. Egyrészt ez a közeg máig nem nagyon létezik Magyar-
országon – a magángyűjtő, akinek erre pénze van, általában nem
megy el önkénteskedni. Másrészt az önkéntességben nincs is ott
az ígéret, hogy belőle egyszer kurátor lehet – az eredeti koncepció
szerint ez fel sem merült. Merőben más helyzet, hogy valaki önként
vállalkozik arra, hogy a szabadidejét rááldozza valamire, mint ami-
kor valakinek azt mondják, ezért tőkét fogsz kapni ezen a mezőn
belül. Természetesen nem azt mondom, hogy ez tudatos ördögi
hadművelet az intézmények részéről, hanem, hogy egy rossz és
a helyi viszonyokra nem reflektáló rendszer következménye.

T.S.: Az is újabb kérdéseket vet fel, hogy a gyakornoki állások
úgy vannak meghirdetve, hogy kitűnő önéletrajzt kelljen össze-
állítani hozzá. A jelentkező pedig érezze megtisztelve magát, ha
egyáltalán felveszik. Általános, hogy az állandó alkalmazottak
érzékeltek a kiválasztottságot, a gyakornok becsülje meg, hogy
az intézménynél dolgozhat - ez is visszatérő motívum, nem csak
a saját véleményünk.

Ő.E.: Főleg, hogy ha valóban nincs figyelem a gyakornokra és
szakmai munka, amibe bekapcsolják, lesz egy önellentmondás
az egész helyzetben: nincs valódi jelentősége. Azért kell létrehoz-
nod egy csodálatos életrajzt, bemutatnod, hogy írsz és ismered
az Excel összes műveletét, hogy aztán végül pogácsát szervírozz.
Ez valóban visszás.

N.A.: Akárkivel beszélgetünk a gyakornokságról, az mindig infor-
mális úton történik, és nyilvánosan sosem jelenik meg. Mi ennek
az oka, és szerinted hogy lehetne visszajelzést adni egy intéz-
ménynek úgy, hogy az érintett ne sérüljön a későbbiekben? Hiszen
ez egy zárt közeg, és ha bármilyen támadás éri őket, gyorsan ter-
jednek a hírek. Van-e lehetőség ilyen feltételek mellett bármiféle
nyilvános kritikát megfogalmazni?

Ő.E.: Ahogy beszélünk erről, az egész gyakornokság mintha
magába sűrítene a művészeti közeg összes problémáját: pénz-
hiány, zárttság, informalitás, elképesztő túlpörgetettség, vagyis
nagyon kevés elismerésért járó rengeteg munka és befektetett
tőke. Természetesen az lenne a jó, ha ezt vissza lehetne jelezni és
transzparens lenne. Ha ez egy munka, akkor aki elvégzi, az is kér
bizonyos dolgokat cserébe, és ha nem kapta meg, akkor felállna
és azt mondaná: köszönöm szépen, viszlát. Csak mivel ez egyrészt
nem munkaviszony, másrészt limitáltak a helyek, harmadrészt van

ez az összezárás, ezért tényleg létezik a büntetés – lehet, hogy túl erős szó. Közben viszont ha valaki már a harmadik vagy negyedik megkezdett gyakornoki pozícióját csinálja, arra furán fognak tekinteni: hogy lehet, hogy ezt is kipróbáltad, azt is, és ott se maradtál? Ha pedig elmondja: az volt az ígéret, hogy lesznek rendszeres szakmai beszélgetések, részvétele a kiállítás-előkészítésben, egyéni fejlesztés – de ezek közül semmi nem teljesült, hanem bort töltögetett –, akkor az intézmény elgondolkozik: kell nekünk egy ilyen „felforgató”?

Bizonyos szempontból az intézmény pozíciója is érthető, és szintén a rosszul működő, forráshiányos kulturális mező klaszszikus problémája. Nem az érthető, hogy nem ad semmit, hanem, hogy elképzelhető, van olyan intézmény, amelyik nem méri fel, hogy a gyakornoki pozíciót meghirdetni nekik is munka, mert foglalkozni kell azzal az emberrel. Pusztán van egy feladat, amire nem tudnak senkit felvenni, mert nincs elég fizetett pozíció, akkor majd megcsinálja egy gyakornok. Itt az a félig-meddig költői kérdés, hogy akkor miért nincs az meghirdetve, ami valóban a betöltendő feladat?

T.S.: Szerinted az egyetem szerepe mi lehetne ebben?

Ő.E.: Az egyetem nem kötelezheti az intézményeket arra, hogy fizessenek, az viszont lehetne kérés az intézmények felé, hogy tudást adjanak át. Abban az esetben, ha ez nem történik meg, az egyetemnek vissza lehetne kellene jelezni az intézmény felé. Csak nincs semmiféle olyan erő az egyetem, a diákok, az oktatók kezében, amivel érvényesíthetné ezt: ha azt mondják, mostantól nem küldünk hozzátok diákokat, akkor majd küld egy másik egyetem. Valahogy összefogás mentén lehetne – hogy bizonyos helyekre egyik egyetem se küldjön diákot, amíg nincs változás, létrejöhetne egy fekete lista.

N.A.: Vannak olyan felhívások, amiket kifejezetten bizonyos egyetemeknek küldenek ki – így kiszorulnak azok, akik nem vesznek részt művészeti felsőoktatásban, vagy nem abba az adott intézménybe járnak. Látsz arra módot, hogy ennek a közösségnek az érdeke képviselve legyen? Szerinted lehetne gyakornoki szakszervezetet alakítani?

Ő.E.: A szakszervezeti szerveződés jó lenne, azonban szerintem nincs értelme teljesen széttörödezni a mező egyes területeit és külön szakszervezeti képviselőt rendelni hozzájuk. Azon gondolkozom, hogy az lehetne a megoldás, ha az érintettek nem külön, egy kisebb csoportosulást hoznának létre, hogy hallható legyen a hangjuk, hanem közösen, a rendszer problémájaként képviselnék ezt. Az egyetemekkel és akár azokkal is, akik megkapják

egy
etem

kettő -
meg

fe'telked-
tem

egység

a gyakornoki pozíciókat, és iszonyatosan alacsony bérekért kezdenek el dolgozni. Hasonlóan, mint egy hullám: a fizetetlen gyakornoksággal elindul, és onnan tovább formálódik aközeg összes problémája felé. Mondjuk a művészeti dolgozók szakszervezete, vagy az egyetemi oktatók szakszervezete alá lehetne becsatornázódni. De mindenképp nehéz meghatározni, hogy pontosan kiknek kell összefognia, és hogy mi az üzenet.

N.A.: Eddig a fizetést mondták és a tudásátadást – ez a két pont, ami körvonalazódik a kérdőívből.

Ő.E.: Lehet, hogy ez túl van magyarázva, és a válasz nagyon egyszerű: legyen vagy pénz, vagy idő.

T.S.: A válaszokból az is kiolvasható, hogy a legtöbben munkaerőpótlásnak érzik a gyakornokságot. Nehéz ezt is kritizálni, mert ha elkezdjük bolygatni, olyan, mintha kihúznánk egy nagyon fontos elemet a forráshiányos művészeti szféra kártyavarából, ami bár legalul van, de sokszor ez teszi lehetővé, hogy egy-egy hely működni tudjon. Ezért is nehéz bármit követelni – személyes szinten rosszak ezek a dolgok, de tünetek.

Ő.E.: 2013-tól 2017-ig futott a Kulturális Közfoglalkoztatási Program, amelynek keretében a kulturális intézményekbe kerestek legalább középfokú végzettséggel rendelkező munkavállalókat, minimális fizetésért, nettó 35–45 ezer forintért. A programba szakképzett, legalább érettségivel rendelkezők jelentkezhetek, ezért gyakran diplomás emberek kvázi közmunkásként dolgoztak. Ez természetesen jól jött az intézményeknek, mert olcsó munkaerőt jelentett. A Program 2017 elején gyakorlatilag megszűnt, azóta nem is indították többet. Ezt arra hozták 'megoldásképpen', hogy már akkor is problémás volt, mennyire rosszak a bérek a kulturális intézményekben – akkor azt gondolták ki, hogy legyen egy 'tartaléksereg', akiknek nincsen állásuk, és akik rászorulnak erre az elképesztően alacsony bérre és fenntartják a pozíciókat. A könyvtárakban, múzeumokban sok kulturális közmunkás volt. A nyugdíjasok is megpályázhatták – az egészben számomra az különösen aljas, hogy időről időre megtörtént, hogy valakit ebbe a pozícióba visszafoglalkoztattak a saját munkakörében, miután elment nyugdíjba, amiből nem tudott megélni. Elképesztően cinikus megoldási kísérlet volt arra, hogy mit lehetne csinálni a kulturális intézmények munkaerőhiányával.

Azért jutott eszembe, mert a közeg problémáiba és pénztelenségébe illeszkedik, ahová a gyakornokok is. Mondhatjuk, hogy ők tartják fenn az intézményeket. Tényleg van ez a „sötét anyag”

kifejezés: van egy olyan mennyiségű ember, akik sötét anyagként működnek az intézményrendszeren belül, teljesen láthatatlanok, de mégis nélkülük rengeteg minden nem működne. A gyakornokság olyan, mintha egy tudatos belépés lenne ebbe. Nektek volt már olyan tapasztalatotok, hogy bár láthatatlan szerepben voltatok, mégis rajtatok múlt, hogy valami működni tudjon?

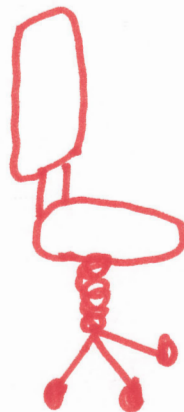
M.M.: Legemlékezetesebb személyes példám az volt, amikor olyan technikai feladatokat kellett megoldanom, amelyekhez sem szakképesítesem, sem megfelelő tudásom nem volt – pedig mindkettőre szükség lett volna. Ennek ellenére nagy felelősségem volt abban, hogy a kiállítás egy adott része megvalósul-e, mivel az egyetlen szakember számára sok volt ez a feladat. Így végső soron laikusként kellett helyettesítenem egy technikai szakembert. Mikor az önkéntes munkára jelentkeztem, ezt még nem tudtam, csak idővel derült ki.

Ő.E.: Mégsem ezt vállaltad, hanem azt, hogy önkéntes leszel egy adott projektben. Mégis olyan felelőségek rakódtak rád, amelyeket lehet nem vállaltál volna, ha a felhívásban olvasod, vagy ha a munka legelején megkérdeztek volna, hogy vállalod-e ezeket a felelőségeket akkor elgondolkozhattál volna rajta. Ilyen helyzetekben akár rossz képet is közvetíthet magáról az ember, ha nem bírja el a felelősség súlyát. Mi van akkor, ha történik valami súlyos dolog az adott munkával vagy a kiállítás azon részével, amelyért te voltál a felelős?

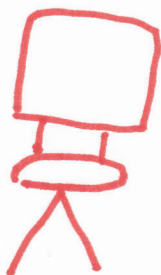
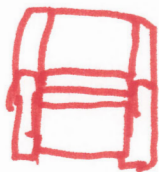
M.M.: Az adott résszel kapcsolatban nem rajtam volt a teljes felelősség kapcsolatban, szerintem szólhattam volna bármelyik vezetőnek. Mégis úgy éreztem, hogy az én felelősségem, mert ebben a munkafolyamatban én voltam végig jelen. Megfigyeltem, hogy ha gyakornokként vagy önkéntesként mindenre feladatra igent mondasz, akkor ezt megszokják, és sokkal több feladatot kapsz azoknál a társaidnál, akiket megbízhatatlanabbnak tartanak. Akire számíthatnak, arra egyre többet és többet raknak, mert megszokták, hogy ő megcsinálja. Ez is egy visszás helyzet.

Ő.E.: Része lenne a szakmai beléptetési procedúrának, hogy az ember beletanuljon a szakmájába, megtanuljon szépen fokozatosan nemet mondani, rájönni arra, mi az, ami a kompetenciáján kívül esik. De ez megint oktatási helyzet: akkor tudja az ember azt mondani, hogy nem, ezt nem szeretném és nem tudom megcsinálni, ha bízik abban, hogy lesz valaki, aki vagy megmutatja, vagy megcsinálja helyette, és azt mondja: legközelebb te csinálod. Ha viszont csak az a választás, hogy vagy eltűnsz, vagy vállalod, akkor

hatalom

gyakorlás

az megint egyéni tudásokra épít – hogy valaki mennyire magabiztos, milyen előzetes skilljei vannak.

N.A., M.M., T.S.: Két korábbi írásomban foglalkoztál a 2010 utáni Magyarország kultúrpolitikai átalakításairól, kiemelve a művészeti szektorban való belépési lehetőségek hiányát. Ezekben szerzőtársaiddal említitek, hogy az „intézményrendszer átalakítása miatt a kortárs múzeumi csúcshintézmények hiányosan látják el a kánonképzés szükségszerű feladatát, addig a kereskedelmi szektor egyre több, jellemzően intézményes nonprofit feladatot vállal magára.”², illetve az intézményrendszer lépcsőzetességének sérülésével a pályakezdők számára nem tud sem reális pályaképet, se belépési pontokat felmutatni.³ Ezek sokféle szempontból érdekesen alakultak azóta, de most azt emelném ki, hogy a gyakornoki programokat is nagyrészt a kereskedelmi galériák vállalták át, ebből a szempontból a művészeti közegbe való belépést is sok esetben ezekben az intézményekben zajlik. A budapesti múzeumokban ritkán szoktak nyilvános gyakornoki programot hirdetni, vagy ha várnak is gyakornokot, csak bizonyos intézményeknek és az ott tanulóknak küldik a lehetőségeket, nonprofit helyeken pedig egy-két ember dolgozik, nem férne el melléjük több gyakornok vagy asszisztens. Például voltam gyakornok egy önkormányzati galériánál, ahol a művészeti vezetőnek segítetttem, ha valamiben kellett, de nem kellett oda még öt gyakornok, így nem tudott programmá alakulni. Ezzel szemben a Várfoke Galériában, vagy a Molnár Ani Galériában és más kereskedelmi helyeken évek óta, minden félévben vannak nyitott gyakornoki pozíciók, mert nagyobb a csapat és sok a feladat, ugyanakkor ezek sem tudatosan kidolgozott programok. A folyamatos belépési lehetőségek jelenléte azt az üzenetet is közvetíti, hogy inkább a kereskedelmi szférában lehet elhelyezkedni később, ez tovább erősíti azt a jelenséget, ami az említett írásaitok tétje is: hogy visszaszorulnak a nonprofit helyek.

Ő.E.: És arra nem tudtok valamiféle kutatást, hogy milyen hatékonysággal marad valaki a közegben, aki a vagy *b* helyen csinál gyakornokságot? Ez álnaív kérdés, sejtem, hogy nincs.

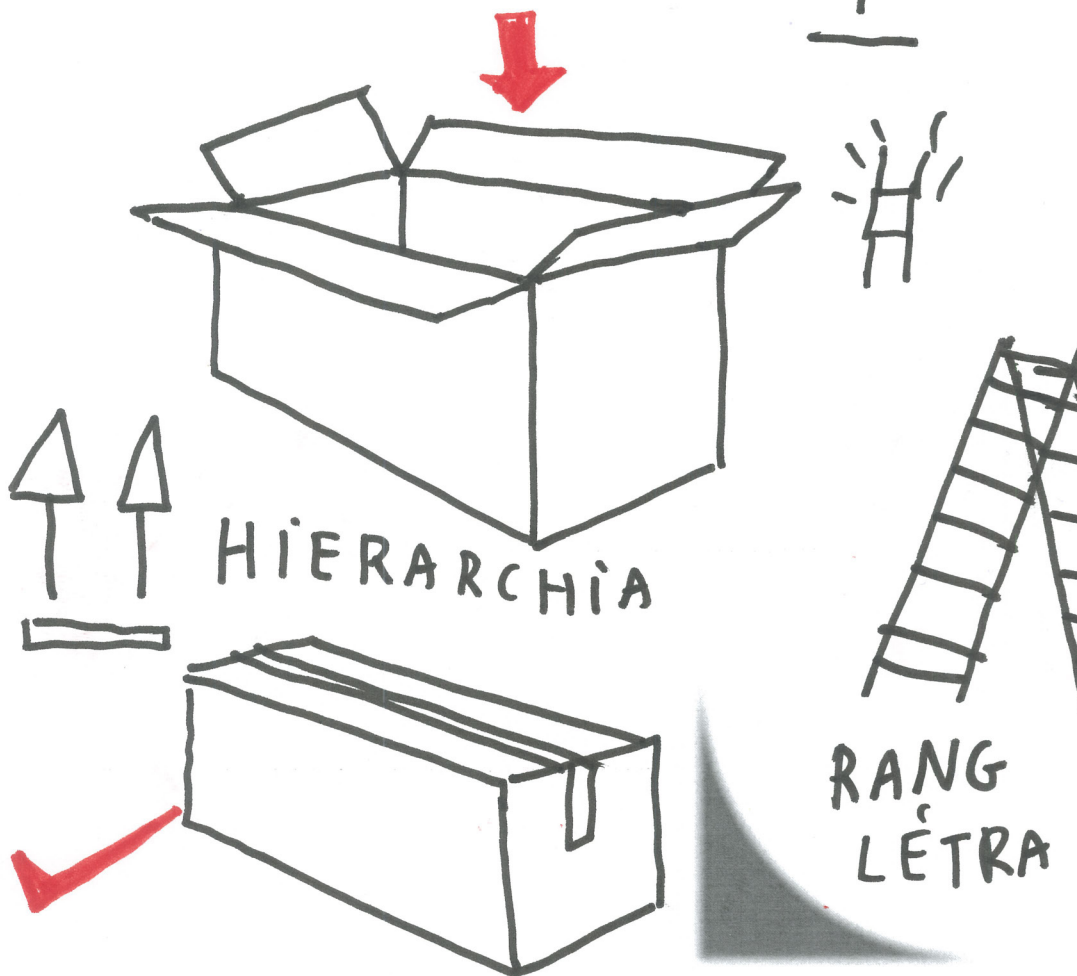
T.S.: Attól is függ, hogy jókor vagy-e jó helyen. Szerintem nem az intézményektől függ – inkább az idő a döntő faktor, és az, hogy valaki konkrétan feláll-e a székből, aki addig ott ült. Mert nincs olyan, hogy bevisznek még egy széket. Nagy szerencse kell ahhoz,

² Őze Eszter – Perczel Júlia: *Az emberi elme csodálatos műve az önkéntes verejtékes munka*, *tranzitblog.hu*, 2018.

³ Magyar Fanni – Őze Eszter: *Hiányzó lépcsőfokok – A pályakezdés nehézségei a képzőművészetben*, Új Egyenlőség, 2020.

hogy egy gyakornoki pozícióból feljebb tudjon lépni az ember, tapasztalataim szerint ez tartja meg inkább a közegben.

Ő.E.: Amit mondtál a legelején, hogy függ attól is, hogy az ember pl. budapesti-e, és hogy a szülei tudják-e támogatni. Hogyha valaki éveken keresztül képes egy intézményben gyakornok lenni, akkor szervesen beépül, és ha lesz pozícióüresedés, nyilván őt – vagy jobb esetben talán őt – fogják felvenni. Hogyha valaki dolgozik az egyetem mellett, és amellett még egy gyakornokságot is kell csinálni, akkor ez szükségszerűen osztályszinten szűri, hogy ki képes belépni. A gyakornokság így sokszor valóban csak egy látszatlehetőség – és van, aki el sem jut odáig, hogy ezt a látszatot felkínálják neki.

JUST
DO IT

Szoboszlai János:

Win-win paradise (vagy sem)
Megjegyzések az egyetemi szakmai gyakorlatról

Ahol ez működik

A sztenderdizált, átláthatóan strukturált, tehát rutinszerű munkafolyamatokhoz könnyű gyakornoki programot tervezni. A munkahelyek irányítói tudják, hogy melyek azok a tevékenységek, amelyekbe egy előzetesen megszerzett szakmai kompetenciával érkező gyakornok egy adott munkafázisban be tud csatlakozni, tisztázottak a felelősségi körök és a célok. Az is világos, hogy mindkét félnek hasznos az internship. A gyakornok tapasztalatokat szerez, kapcsolatrendszert épít, fejlődik szakmai identitása és jövőképe, valamint személyisége is ~~is~~ érik. A munkaadó ingyen munkaerőt dolgoztat és lecsap a tehetségekre, de persze ebbe az alapvetően edukációs folyamatba időt és energiát kell befektetnie, hogy kimutatható legyen a haszna. (Az anomáliákkal itt még nem foglalkozom.) A gyakorlatot egyes országokban törvény szabályozza (ami rendelkezik biztosításról, a bérekről és járulékokról és az szellemi tulajdon felhasználásáról), máshol csak az egyetem és a cégek vagy egyéb szervezetek között jön létre megállapodás. A hazai művészeti világban a hallgató és a gyakorlólé hely között kötöttet – gyakran csak szóbeli – szerződés.

A kortárs művészet intézményeinek körében (ahol 1988 óta időzőm) nem sikerült olyan gyakornoki programmal találkoznom, amely sztenderdizálva, fenntarthatóan és megbízhatóan valószínűleg meg ezt a win-win paradise-t. Pár példa és tapasztalat ezt jól megvilágítja.

A stréber

Mint az ELTE művészettörténet szakos hallgatója, az Art-pool-nál végeztem a kötelező szakmai gyakorlatot 1992–93-ban. Az ELTE (a Művészettörténet Tanszék) elfogadta a gyakorlólé helyet, a gyakorlólé hely az óraszámot, ennyiben merült ki az adminisztráció, pénzbeli jövedelmem innen nem keletkezett. Kellett létráról a Liszt Ferenc téri fákra Fluxus-szlógeneket szerelnem, dekopírfűrésszel falemezt szeletelnem, és az archívum VHS-anyagát spirálfűzetbe katalogizálnom. Remekül ment, meg is lett az igazolás és a jegy

¹ Ha a gyakornokot rabszolgának tartják és fellázad, akkor tényleg érik; de ha aláveti magát az önkénynek, és nincs haszna a gyakornokságból (egy kreditet érő igazoláson túl), akkor nem fejlődött sehová. Ha a gyakorlólé helynek aránytalanul sok ideje és energiája megy el a gyakornok terelgetésére (hiszen sokaknak ez az első igazi munkahelye és tapasztalata az emberi nagyszerűség és aljasság területén), akkor a munkahelynek több a kára, mint a haszna.

az indexemben. Csakhogy más tervekkel kértem oda magam. Oda voltam az avantgárdért, de a publikációk és a szakkönyvek hiányában mindent le akartam másolni magamnak (papírra, VHS-re, magnókazettára), amit csak tudtam. Egyfelől ez illegális és elfogadhatatlan. Másfelől a törvénytelen másolatok világában szocializálódtam, ahol mindenki mindent másolt², még a hivatalos média is, és Erdély Miklós szövege az Artpool faláról is bátorított: „A szervezkedés, intézményesülés minden formájától tartózkodjon.”³, ami számomra az engedetlenségre és a szabályok áthágására való buzdítást jelentette (már tudom, hogy nem azt akarta jelteni). Már az első kísérletem csúfos kudarcba fulladt: munkaidő után Galántai György pont akkor lépett be, amikor a Spions-kazettát kezdtem lemásolni. Soha nem hallottam előzőleg Spions-t, azt hittem, végre sikerül szert tennem rá, bejutok a mennyországba, de a kazi visszakérült egy kóddal jelölt dobozba. „Figyeld, az Artpool-nak ez nem funkciója”-hangzott a mélységesen igaz, jogos és megsemmisítő ítélet. Egy darab nyomorult mail-art borítékot sem sikerült lefénymásolnom fél év alatt.

Nagyon stréberül hangzik, de valóban a tudás megszerzése, a forrásokhoz való hozzáférés, a távolból közelre jutni akarás volt a motivációm. Magyarán, a gyakornokság számomra a munkaadó lehető legteljesebb kihasználását jelentette. Mindez az átmenet időszaka (késő '80-as, kora '90-es évek), amikor is a szakirodalom még vagy nem létezett, vagy csak drágán, Bécsben volt megszerezhető, illetve maguk a műalkotások sem voltak láthatók, hallhatók, megismerhetők – már azok, amik engem érdekeltek. Hamisított Joy Division-kazit a lengyel płacon lehetett venni és tovább másolni, Spions-t nem. És hát nem jöttem művész-értelmiségi házból, ahol az előző generációnak még lett volna a Spions anyag valahol a Fluxus and Happening-katalógus⁴ a Quellenschriften für Kunstgeschichte⁵ kötetei között.

A munkaadó

Az ICA-D⁶-nek (amikor ott dolgoztam 1997–2001 között), és az acb⁷-nek is (amikor ott dolgoztam 2003–2009 között) voltak

² Makovecz Imre is illegális másolatok formájában nyomta a kezembe (és mindenki kezébe) Beuys katalógusát a Bercsényiben, az építész kar kolégiumában.

³ Erdély Miklós: Optimista előadás. In Erdély Miklós: Művészeti írásk. (Válogatott művészetelméleti tanulmányok I.) szerk. Peternák Miklós. Képzőművészeti Kiadó. Budapest. 1991. 133. p.

⁴ Kiállítás-katalógus, "happening & fluxus", Kölnischer Kunstverein, 6.11.1970–6.1.1971., rendezte Harald Szeemann

⁵ Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Renaissance, W. Braumüller, Wien, 1871.

⁶ Kortárs Művészeti Intézet-Dunaújváros, www.ica-d.hu

⁷ acb Kortárs Művészeti Galéria, acbgaleria.hu

gyakornokai, főleg, de nem kizárólag művészettörténet szakos hallgatók. Az internship program kerete végtelenül egyszerű volt, az egyetemek igazolást kértek x munkaóra teljesítéséről, a hallgatók pedig leadtak ezzel együtt egy szakmai beszámolót arról, hogy mivel foglalkoztak. Egyiket sem ellenőrizte tudomásom szerint senki. Sem a kurátori projektek, sem a műkereskedés nem nyújtott sztenderdizált, átláthatóan strukturált, tehát rutinszerű munkafolyamatokat, amelybe könnyen be lehetett volna csatlakozni. Minden projektnek más volt a tartalma, formája és dinamikája. A kurátori- és menedzsment tevékenységek esetében ennél fogva nem volt pontosan definiálható munkaidő vagy munkaköri leírás, s a hallgatók által hozott kompetenciák többnyire nem voltak bevethetők – kevés kivétellel, mint pl. a szövegszerkesztés, fordítás vagy adatgyűjtés. Az intézmények választásánál vonzó lehetett a frissen alapított, koncepcióját tekintve nem szokványos, de kortárs képzőművészettel foglalkozó szervezetekben való tapasztalatszerzés. S mivel sem az ICA-D, sem az acb esetében nem álltak rendelkezésre sztenderdizált munkamódszerek, a gyakoronokok számára maradt a jelenlét, a figyelés, és időnként lehetőség nyílt egy-egy konkrét munkát elvégezni (pl. címlisták egyeztetése, meghívók borítékolása, falfestés, hosszabbítók összeszerelése, eszközök és anyagok vásárlása). A kurátorasszisztensi pozíció és feladatkörök nem voltak részei eredetileg a munkánknak, de a lepasszolható és felelősséget nem igénylő munkákból azonban lassan körvonalazódott valami.

Az eredmény az lett, hogy győzött az anomália: nagyon sok időt vett el a magyarázás, a beavatás, a részletek összeszeprűzése – ami a gyakoronokoknak hasznos volt, mert ilyesmiket nem tanultak korábban. A munkaadónak (nekem) viszont csak terhet jelentett mindez, el is sorvadt a gyakoronoki program mindkét szervezetnél.⁸ Ha meg is volt a hajtóerő, a drive, az ambíció, a keretek nem segítették elő, hogy ez win-win-né váljon. A gyakoronokok szakmai identitásának alakulására viszont hatással volt a jelenlétük, ezt későbbi beszélgetéseink alapján mondhatom.

120 órás gyakorlat

A Képzőművészet-elmélet Tanszék alap- és mesterszakján⁹ 120 órás, kreditértékű gyakorlatra kötelezi a hallgatókat a min-tatanterv. A két szak alapvető célja az, hogy a képzések végére kialakuljon a hallgató szakmai identitása, váljon világossá, hogy

⁸ Az acb-nél már más munkastruktúrában, de ismét feltámadt a 2010-es években.

⁹ Magyar Képzőművészeti Egyetem, Képzőművészet-elmélet alapszak (BA) és Kortárs kurátori és művészetelméleti ismeretek mesterszak (MA), https://mke.hu/kepzu_muveszet_elmelet_tanszek/index.php

milyen hajtóerő áll a társadalomtudóssá vagy kulturális munkássá válás vágya mögött, fogalmazódjon meg, hogy milyen ambíciója van a pályakezdő szakembernek. Az ezen kérdésekre adott válasz nagyban múlik a gyakorlólhelyeken való tapasztalatszerzéstől, amelyek megszerzésére a 2010-es évektől már jóval nagyobb a hallgatók esélye, mint korábban. A fent ismertetett két tapasztalat (az egyéni hajtóerő és az intézmény alkalmassága) az alapja annak, ahogyan ez megvalósul. A hallgatók maguk választanak szakmai gyakorlólhelyet, ami lehet intézmény vagy projekt, ezt egy helyen vagy több projektben is végezhetik. Ami kötelező, az a gyakorlólhelyek igazolásának és a szakmai beszámoló(k)nak a leadása a diploma-félévben, mert ennek teljesítése (az egyik) feltétele az államvizsgára bocsátásnak. A szigorú, utólagos adminisztratív ellenőrzés helyett a gyakorlólhely előzetes bejelentése és a tanszékvezető általi engedélyezése az a szűrő, ami a tanszék részéről szabályozza a gyakornokságot. Az engedélyezés egyik szempontja az, hogy valóban kortárs képzőművészeti projekt(ek)ben vegyen részt a hallgató. A projekt lehet múzeumi osztályoknál való, (kurátori, nyilvántartási-, kommunikációs-, kutatói-) irányított munka, de lehet akár a hallgatók által kezdeményezett, a nyilvánosság számára hozzáférhető projektben való (kurátori-, szervezési-, kommunikációs-, stb.) részvétel. A másik, hogy olyan tevékenységet végezzen, amely valóban segít annak eldöntésében, hogy jó úton jár, vagy váltania kellene – tehát szakmai identitásának alakításában milyen szerepet játszik a gyakornoki munka.

Asszimetrikus paradicsomok

A tapasztalat azt mutatja, hogy van, aki – mint minden kurzus esetében – meg szeretné úszni komoly odafigyelés, részvétel és munka nélkül a szakmai gyakorlatot. Nála vagy hiányzik a szakmai érdeklődés, hajtóerő és ambíció, vagy olyannyira bizonytalan szakmai identitása, hogy nem tesz lépéseket a szakokon megszerezhető tudás és tapasztalat megszerzésének érdekében. Formailag teljesít, még akkor is, ha unja, vagy rabszolgának tartják.

A másik típus az az, aki annyi gyakorlatot és projektet végez, hogy jóval túllépi a kötelező 120 órát. Aki megérti, hogy a tantermi gyakorlatok és előadások mellett a valós munka és tapasztalatszerzés felbecsülhetetlenül értékes a kortárs művészet területén. Tehát az egyéni hajtóerő, drive és ambíció a döntő. Számára az emberi tapasztalatok szerzése (a hazugok, áruelők, alkalmatlankok, hátbatámadók, az autoriterek, vagy potyautasok felismerése, a konfliktusok kezelése ezekkel) épp ennyire lényeges.

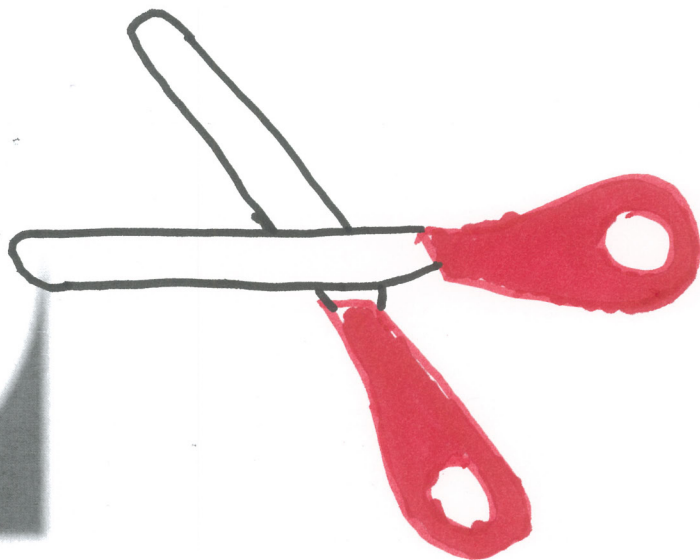
Az első esetben gyakori a pályaelhagyás, a második esetben a hallgató a diploma megszerzése után a művészet intézményrendszerének egészen változatos intézményeiben kezd dolgozni:

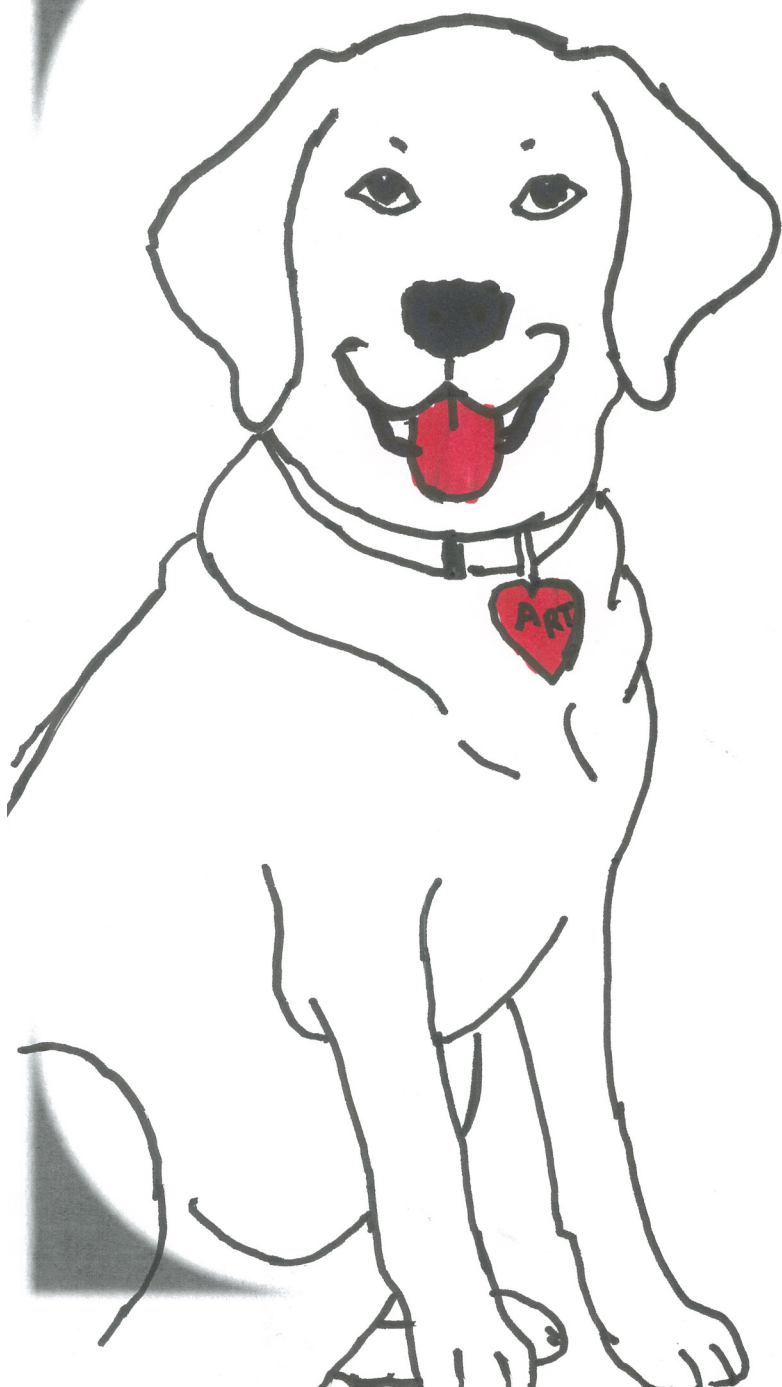

múzeumban, szakfolyóirat szerkesztőségében, kereskedelmi galériákban, NGO-knál, művészeti szervezeteknél, vagy kulturális médiumoknál. Ezek a pozíciók és állások nagyon gyakran a szakmai gyakorlatokból következnek. Így az ideális az, ha a hallgató több intézménytípusnál is végez gyakorlatot. Tehát bátran továbblép, ha megszerzi a tudást és tapasztalatot (vagy ha az idejét vesztegeti), és megismer valami mást is. Mindez nem csak ideális, de lehetséges is. Azzal együtt, hogy a gyakornokság egyetemi szabályozása igen laza, hogy partnernek tekinti a hallgatót, akinek a felelőssége ezzel nagyobb lesz, mintha csak szabályokat követve formális tevékenységeket végezne. Tudniillik saját fejlődéséért vállal felelősséget. Meglepő módon ez előfordul a Z-generációnál is.

Magyarán, egy művészeti felsőoktatási intézmény által előírt szakmai gyakorlat pontosan olyan, mint az összes többi kurzus: a hallgató attitűdjén múlik, hogy mennyire válik hasznossá számára. Még akkor is, ha a művészeti intézmények esetében nem állnak rendelkezésre mindig sztenderdizált, átláthatóan strukturált, tehát rutinszerű munkafolyamatok. Még akkor is, ha a munkahelyek irányítói nem mindig tudják, hogy melyek azok a tevékenységek, amelyekbe egy előzetesen megszerzett szakmai kompetenciával érkező gyakornok egy adott munkafázisban be tud csatlakozni. S mivel a szakmai munka a mi területünkön folyamatos szempontváltást, kreativitást, innovációt és flexibilitást igényel (minden kortárs művészeti projekt ilyen!), esetenként pont a gyakorlatot végző hallgató válik a projekt hajtóerőjévé, de legalábbis a projektgazda (kurátor?) partnerévé.

„Ha nincsen kritika, akkor nincs
lehetőség a változásra sem”

Visnyai Zoltánnal Magyar Míra Mónika
és Tomcsányi Sára beszélget

Tomcsányi Sára: Ha egy állatként képzeled el a gyakornokságot, szerinted milyen lenne?

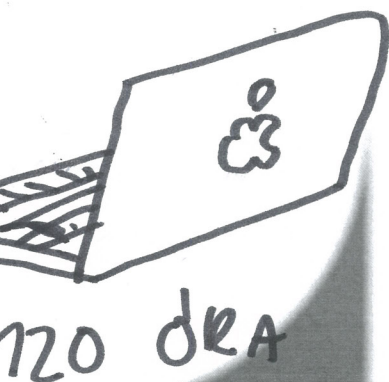
Visnyai Zoltán: Szerintem egy labrador lenne, aki lesi a gazdája minden mozdulatát és történjék bármi, boldogan mosolyog. Készséges és fogékony – és ennek az asszociációnak nem kéne bejőnie, de kicsit önmagát alárendelő –, miközben folyamatosan figyel. Utóbbi abból is adódik, hogy az ember gyakornokként még tapasztalatlanul kerül be egy munkahelyre, és az olyan alapvetések, amelyek már egy harmadik állásnál megvannak, például, hogy mikor mit hogyan kell kommunikálni és csinálni, azzal gyakornokként még nem feltétlenül rendelkezik. Ezért is fontos az első munkahely, mert olyan mintákat határoz meg, amiket később nehéz újraírni.

Magyar Míra: Te hol voltál gyakornok, és ott milyen a tapasztalatokat szereztél?

Visnyai Zoltán: Voltam rövid ideig egy ügynökségnél, akik nagyvállalatok kommunikációját csinálták. Traumatizáló élmény volt számos faktor miatt, például az ügynökségeknél megszokott túlórázás már a gyakornoki időszakra is kiterjedt, amit más dolgozóknak kifizettek, de nekem nem, ezzel pedig az amúgy is rossz bérem még rosszabb lett. Emellett olyan érzésem volt, hogy támadásnak veszik a javaslataimat, ami azért volt fura, mert megszokott volt a közegemben és az iskolában is, hogy közösen ötletelünk és megosztjuk egymással a meglátásainkat. Bennem fel sem merült, hogy egy csapatos meetinghez nem lehet hozzászólni, és hogyha gyakornok vagyok, akkor csendben kell ülnöm és figyelnem. Ez a gyakornoki munka abba viszont segített belelátni, milyen rendszer alapján működik egy ügynökség. Szerintem azért van alulfinanszírozva a gyakornok, mert nem rendelkezik olyan hatékonysággal, mint egy már szakképzett alkalmazott, viszont úgy látom, a legtöbb esetben nem segítenek a fejlődésben, tanulásban és az előrelépésben. Volt szerződése, ami nagyon lassan készült, és mire kész lett, addigra én már felmondtam, de a titoktartását nyilván egy perc alatt az orrom alá dugták. Erasmus-os tapasztalataim alapján külföldi egyetemeken kreditekért és fizetésért mentek a gyakornokságok, a képzési idő részét képezve.

T.S.: Ez a Képzőn, képzőművészet-elmélet szakon is így van, kreditekért kell 120 órás szakmai gyakorlatot végezni. A diák saját

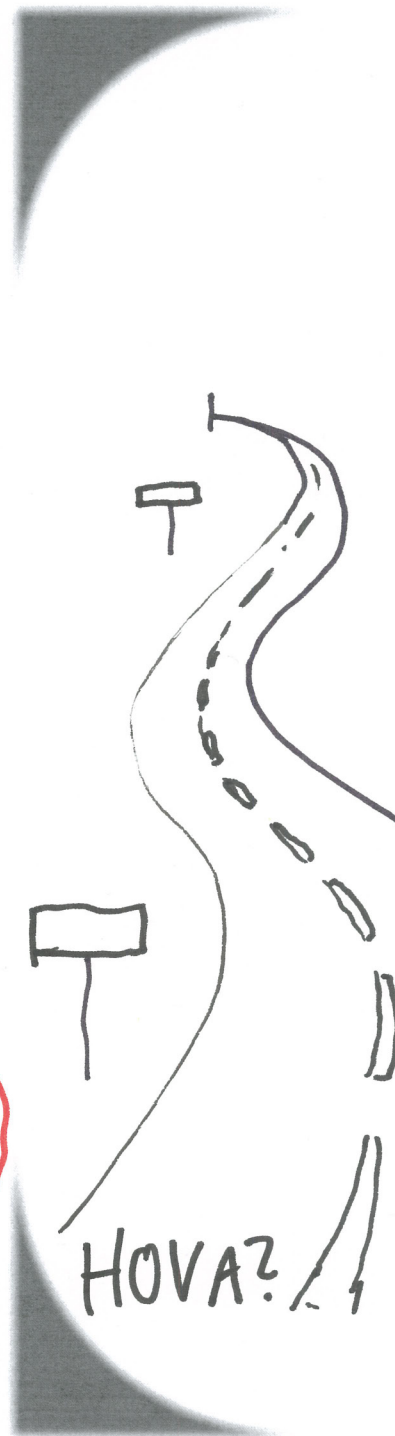
felelőssége az intézmény felkeresése és ehhez nincsen semmiféle adatbázis, ahol össze lennének gyűjtve intézmények, vagy esetleg korábbi évek tapasztalatai. A projekt kezdetén egy nyitott adatbázist szerettünk volna létrehozni a markmyprofessor mintájára, azonban óva intettek minket ettől. Olyan szűk ez a szakma, hogy az anonimitás ellenére is visszakövethető lenne, melyik gyakor-nok írt véleményt, és ez visszaüthetne az illetőre. Viszont fontos lenne, hogy a képzést később kezdőknek ne kelljen végigjárnia ugyanazt az utat, amit előtte már mások átéltek, illetve hogy hozzá-férhetőbbé váljon a művészeti szakma. Érdekes, hogy a művészeti szférában lévő gyakornokság kapcsán a láthatatlan munka az első fogalom, ami eszünkbe juthat, és ezt a véleménynyilvánítástól való félelem is fenntartja. A gyakornok számos alkalommal olyan mun-kákat végez el, mint egy kurátor- vagy galéria asszisztens, viszont jellemzően sehol nincs feltüntetve a neve, és gyakran szerződések sincsenek, vagyis sokszor magának az intézménynek sincsen egy átfogó képe az általa működtetett gyakornokságról.

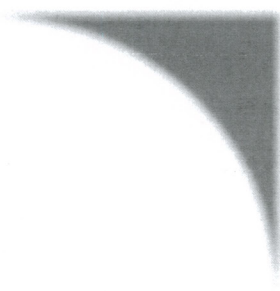
V.Z.: A gyakornoki létről való gondolkodás jellemzően a képzési idő végére esik, pedig a képzések elején ennek nagyobb szerepe és befolyása lehetne. Az intézményi együttműködések sokat segí-tenének – kell, hogy találkozzanak az intézmények, különben min-den teher az egyén lehetőségeitől függ. Lehetnének partnerségi viszonyok egyetemek és művészeti, kulturális intézmények között, amivel nem kötelező élni, de lehet kreditekért menni. Ez esetben a diák nem azt érezné, hogy az iskolaidő mellett még valahol kizsi-gereli magát, hanem hogy a képzést teljesíti, és ebből a tapasztat-szerezésen felül profitál még.

Teljesen értem, hogy ez kapacitás- és erőforráshiány miatt nehéz, viszont alulról szerveződve, vagy tanszéki szinten lépésről lépésre el lehetne indítani egy-egy együttműködést. Ehhez min-denképp kell humánerőforrás, de ha a képzési időbe beépítve az intézmények ingyen munkát kapnak, akkor ott van egy adok-kapok szituáció.

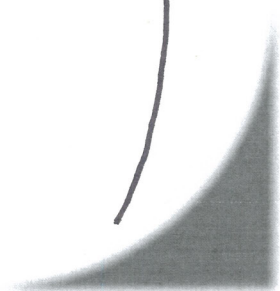
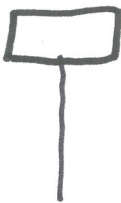
Ha egy adatbázis összegyűjtené és rögzítené, hogy mit ígér az adott intézmény, milyen feladatokat vár és cserébe mit kínál, akkor megjelenne az intézmény felelőssége abban, hogy ezek teljesüljenek.

M.M.: Grafikusként dolgozol, viszont gyakran megfordulsz olyan körökben, ahol művészek, kurátorok, esztéták, művészettörté-nészek vannak. Az ő tapasztalataik és a tieid alapján hogy látod, hogyan változik a belépési küszöb és a sokszor ezt jelentő gyakor-nokság a különböző művészeti szektorokban?

HONNAN

V.Z.: Azt érzem, hogy grafikusként egyszerűbb elindulni, könnyebb kisebb léptékű projekteket elvállalni. Például egy esemény borítóját megcsinálni nem egy nagy kockázatú dolog, de ha másoknak megtetszik, tud belőle komolyabb dolgokat, például plakátot, arculatot is csinálni és ez tud organikusan épülni. Viszont egy kiállítóteret megszerezni (akár csak néhány napra is) és kiállítást szervezni jóval nagyobb felelősség. Szerintem hosszabb út, mire ezt az ember önállóan eléri. Illetve egy grafikus munkássága kapcsán gyorsabban lehet ítéletet hozni, ránézel a munkájára és tudod, hogy tetszik-e vagy sem, nincs benne akkora zsákbamacska. Egy kurátornál vagy elméleti szakembernél elsőre nem evidens, hogy milyen szakmai kompetenciával rendelkezik.

Ami viszont megegyezik – és a grafikusoknál is jelen van –, az az internalizált gyakornokság, amikor kvázi ingyen vagy minimális fizetségért dolgozunk nagyszabású projektek megvalósításában. Gyakran előfordul, hogy azért vállalunk el egy munkát, mert azt reméljük, később számítani fognak a korábbi tapasztalataink és jobb fizetségért dolgozhatunk. Emiatt sajnos teljesen általános, hogy tapasztalatszerzésért cserébe valaki éveken keresztül alulfizettként dolgozik. Valós ígéret viszont nincsen, ez csak vélt potenciál, hogy a következő projekt talán már komolyabb és nivósabb lesz.

T.S.: Szerinted grafikusként egyértelműbb ez az út, vagy hasonló a bizonytalanság faktor? Elméletisként valóban nem lehet tudni, hogy milyen projekt hová fut, és ez hamis reménykedés-spirált tud generálni, ami képes elfedni a rossz munkakörülményeket.

V.Z.: Erre kétféle válaszom van, egyrészt igen, ha ez tudatosan van kezelve. Másrészt viszont veszélyes, mert pályakezdőként gyakran úgy érzed, nem válogathatsz meg az opciókat, és kényszerhelyzetből, de rossz érzéssel vállalsz el munkákat, akkor könnyű beleragadni egyféle szektorba, mivel hasonló dolgokra fognak felkérni utána, de ez elrejtja a potenciált, hogy sokkal magasabb szintű dolgokat is tudnál csinálni. Velem ezt a Finnországi Erasmuson a type design tanárunk, Tuomas Kortteinen tudatosította, aminek következtében elkezdtem szinte kizárólag a kiadványkészítés és a betűtervezés projektjeimet publikálni. Egy éven belül ezek orientálták a pályám alakulását.

M.M.: Gyakran találkozni social media-s hirdetések formájában a kötelező egyetemi szakmai gyakorlatokra épülő gyakornoki felhívásokkal, melyek évről évre semmit sem változnak, szinte már kívülről lehet őket tudni. A hangzatos kifejezésekkel nyilvánvalóan az a cél, hogy bevonzzanak minél több embert, viszont ezek az

ígérek gyakran nem valósulnak meg. Te hogyan írnál meg egy gyakornoki felhívást?

V.Z.: A felhívásokban a marketing szövegeket messziről kerülném, mert senki nem a legfényesebb oldalát szeretné látni az adott munkahelynek, hanem a legreálisabbat. Szerintem az intézménynek is érdeke, hogy ne olyan elvárásokkal menjen be valaki, hogy utána csak csalódás érhesse, és fordítva. Elegendő, ha transzparensszen van kommunikálva, mi az elvárás, a követelmény és hogy ők mit nyújtanak – még akkor is, ha ezek egyébként kis dolgok. Úgyis kiderül, ha az ígélet nem találkozik a valósággal, és az demotiválja a gyakornokot.

T.S.: Amikor felmerült, hogy szeretnék veled beszélgetni a projekt kapcsán, akkor a FALU kollektívára¹ gondoltunk, valamint az idén először megvalósuló FALU képzés, és a sokáig általad főszerkesztőként vezetett Képző.art szerkesztőségi felfogására. Mindkettő jó példa arra, hogyan lehet alulról építkező, a tudásmegosztást hangsúlyozó szerveződések létrehozni. Mesélnél kicsit ezekről?

V.Z.: Azt gondolom, hogy a FALU és a Képző.art is kísérlet annak a működésmódnak a megtalálására, amiben egyszerre tudunk egészségesen működő szervezet lenni a magasfokú szakmaiság mellett. A Képző.art működését éveken át optimalizáltuk; újra és újra felmerült, hogy mennyi autoritás és felelősség szükséges egy-egy szerepkörbe, kit hogyan lehet számonkérni, egyáltalán lehet-e erről szó, ha teljesen önkéntes alapon működünk. Azt láttuk, hogy minél laposabb hierarchiában működik valami, annál több energiát kell fektetni a szervezetre és egymás munkáját érintő reflektálásra, visszajelzésekre. Megtanultuk a legapróbb elvégzett feladatot is megköszönni egymásnak.

A FALU közösség azért jött létre, mert számos információ elsikkad, egyéni szinten újra és újra lefutjuk azokat a köröket vagy elkövetjük azokat a hibákat, amiket valaki már előttük megtett, ezért olyan platformot hoztunk létre, amiben átadható ez a tudás. Vagyis pontosan arról van szó, amit felvetettetek. Egy egyetemen nehezebb létrehozni olyan biztonságos teret, ahol meg mernek beszélni az emberek és nem félnek attól, ha valamit negatív kritikával illetnek, akkor az következménnyel jár.

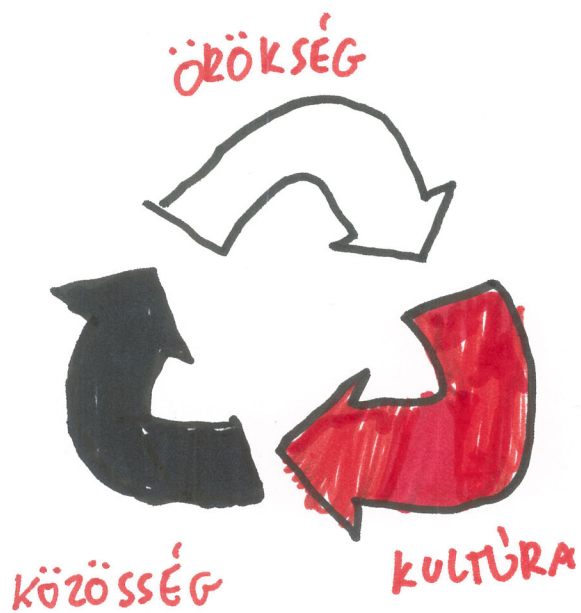
¹ A Falu az intézményi kereteken kívül, hierarchia nélkül, a részvételre és kölcsönösségre építve működik. A creative commoning szellemében a projekt célja egy nyitottabb és igazságosabb kulturális tér létrehozása, ahol a tudás és az ötletek szabadon megoszthatók és felhasználhatók. Ahogyan a falusi, mindennapi életben természetes, hogy Gizi nénihez át lehet menni tojásért, a Faluban szellemi táplálékért, szakmai tanácsért vagy kritikai visszajelzésért fordulhatunk egymáshoz.

M.M.: Az informális tereken túl szerintem miért nincs kritika a gyakorlati rendszer működésmódjáról vagy a pályakezdés és a szakmába való bekerülés nehézségeiről?

V.Z.: Egyrészt van egy félelem, hogy a kritika megbélyegzi az embert és nem lesz következő lehetősége, másrészt ha valaki kilép egy diszkomfortos helyzetből, általában már nem akar vele foglalkozni, még gondolatban sem. Éppen ezért, ha nincs párbeszéd kezdeményezve, és nincs ennek egy külön tere olyan emberekkel, akik artikulálják a kritikát, akkor a tapasztalatok és meglátások könnyen a homályba vesznek. Ezért is fontos szerintem a projekteket, mert diszkurzív teret teremtek. Fontos tematizálni és rámutatni az összefüggésekre. Az, hogy valaki éveken át fizetetlenül dolgozik azért, hogy később egy – még mindig alulfizetett – pozícióba kerüljön, óriási befektetett energiát jelent. Látni kell, hogy e mögött nem csak egyéni történetek állnak, hanem egy kollektívan elfogadott és sokszor meg sem kérdőjelezett rendszer. Mint ahogy azt sem kérdőjelezzük meg, hogyan köti le tulajdonképpen minden percünket az, hogy fenntartsuk a jólétünket (ami valójában egy csökkenő jólét). Ezek az összefüggések nem a gyakorlatnál kezdődnek, és nem is ott érnek véget, ezért fontos ezekről kritikusan gondolkodni és beszélgetni – még akkor is, ha ez kellemetlen lehet azok számára, akik részei és fenntartói ennek a rendszernek. Ha nincsen kritika, akkor nincs lehetőség a változásra sem.

(KRITIKUS)

()

A Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény Budapesten, Erzsébetvárosban, Róth Miksa (1865–1944) iparművész és családja egykori otthonában működik. A Nefelejcs utca 26. számú telken található épületek az 1890-es évek első felében épültek, így jellegük a mai napig hordozza azt a századfordulós művészeti-ipari miliőt, amelybe egykori tulajdonosa, hazánk egyik legjelentősebb üveg-művésze is beleszeretett. Róth Miksa nem csupán otthonát talált egykor ebben a házban, de az udvar hátsó felében ma is álló épületbe jól menő iparát, ólmozott üvegeket és mozaikokat készítő műhelyét is beköltöztette a 20. század elején. A II. világháborút követő időszaktól a rendszerváltásig állami tulajdonban lévő épületek, valamint a család még élő tagjai által rejtőgetett örökség az 1990-es években került a VII. kerülethez és kezdett el múzeummá szerveződni. A Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény 1999 óta muzeális intézmény, a benne őrzött tárgyi anyag pedig Róth Miksa iparművész és családja, műhelye hagyatéka, amelynek gondozása kiemelt feladat Erzsébetvárosban. Mindannyiunk közös örökségét szerteágazó kutatások, kiadványok, programok népszerűsítik, az elmúlt években nagyobb intenzitással, mint valaha.

Közösség, örökség, kultúra

A Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény 2021-ben új stratégia mentén szerveződött újjá, az ekkor létrehozott közösségi múzeumi működés határozza meg az intézmény mindennapjait és szakmai feladatait, céljait immár hatodik éve. „A Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény Róth Miksa és műhelyének munkásságához kapcsolódó tárgyakat és alkotásokat, valamint családjának hagyatékát, személyes relikviáit gyűjti, gondozza és közzéteszi. Az intézmény elsődleges feladatának tekinti a közreadást, minél szélesebb közönség bevonását közös történeti és művészeti értéink megismerésébe, azok újraértelmezésébe és társadalmi hasznosításába. Közösségek teremtésével és a múzeum életébe való beemelésével lehetővé teszi egy színes, kortárs közeg kialakítását, amely a modern és a hagyományos értékek, kultúrák találkozóhelyévé, közösségi térré alakítja az intézményt.” Így szólt a stratégia első soraiban megfogalmazott küldetésnyilatkozat, amely 2026-ra sem változott. A célként kijelölt állapot megvalósítása már igen korán, 2021 tavaszán megkezdődött.

A Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény megújításának három fontos pillére volt: megfelelni a múzeum mint intézmény alapvető

feladatainak,¹ megfelelni a hazai múzeumi jogszabályoknak és etikai elvárásoknak, valamint megvalósítani a közösségi múzeumi (társadalmasított működés) alapjait. Ez a három cél már a kezdetekkor sem volt elválasztható egymástól, lévén, hogy elsődleges feladatunk a muzeális intézményi működés biztosítása, a szakmai elvek és a 21. századi múzeumi módszertan alkalmazása, mindezt azonban nem kizárólag a múzeum szakmai csapatával, hanem egy folyamatosan megújuló közösséggel szeretnénk megvalósítani. Hiszünk abban, hogy a tárgyi és tudásanyag, amelyet gondozunk, mindenkié, a múzeum, amelyet működtetünk, mindannyiunk közös öröksége, ez pedig alapot szolgáltat arra, hogy sokak véleménye, ötlete, kreativitása megférjen a falak között, létrehozva egy olyan alkotóközösséget, amelynek tagjai sok helyről jönnek, de Róth Miksa öröksége erős szállal köti össze őket.

A múzeum közösségi működése 2026-ra három fő lábon áll, ennek egyike a VII. kerület lakosságát megszólító program- és szolgáltatáskínálat,² a másik a saját közösségeket építő, felnőtteknek szóló művészetterápiás programok, valamint a kézműves alkotóműhelyek. A harmadik erős oszlop pedig, amely nélkül a múzeum ma már működni sem tudna, a 2021-ben újtárra indított gyakornoki program. A program megszületésének oka a kezdeti időkben egyszerű volt: a múzeum frissen kinevezett szakmai vezetője egy személyben nem végezhetett el a múzeumi jogszabályoknak megfelelően a szakmai munkát. Ez persze nem feltétlenül jelentette volna azt, hogy gyakornoki programot kell építeni, azonban személyében egy olyan vezető került a gyűjtemény élére, aki saját személyes és szakmai tapasztalatait a megelőző években is közösségi alapon művelte, számos intézmény és szervezet önkéntese, gyakornoka, majd önkéntes-koordinátora is volt. A 2021 februárjában elsőként meghirdetett gyakornoki programnak nem volt konkrét – külföldi vagy belföldi – mintája, egyszerűen az akkor fennálló helyzet szülte. A múzeum élére került szakember ötlete nyomán megkezdődött egy, az elméletben jól működő, itthon a gyakorlatban még ki nem próbált modell alkalmazása, amely kísérleti fázisban indult, és akkor még nem is volt sejtethető, hova fog kifutni. Az első csapatban 13 fő vett részt, köztük restaurátorok, bölcsészek, múzeumpedagógusok, a kreatív ipari szakmákból érkezők. Ugyan sok helyről jöttek, de egy dolog mindenkién közös volt:

CÉL

KOMPLEX

ADAT

GYŰJTEMÉNY

BŐVÜL

FELADAT

¹ E célok részletes kifejtésére helyszűke hiányában most nem vállalkozhatunk.

² Erzsébetváros lakói ingyenesen tekinthetik meg a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény kiállításait, a térség óvodái és iskolái díjmentesen vehetnek részt múzeumpedagógiai foglalkozásokon, a kerület idősgondozó szervezetével közösen múzeumgerontagógiai programot szervezünk a nyugdíjas korú kerületi lakosoknak. Ezekben túl kéthavonta vezetett programra várjuk a VII. kerületieket, tárlatvezetéseket, épülettörténeti programokat és városi sétákat szervezünk számukra.

JOG-
SZABÁLY

INTENZÍV

MUNKA

KÉPZÉS

MŰZEUM

valós tudást, gyakorlatot akartak szerezni, amelyet korábban nem biztosított számukra szakmai vagy felsőoktatási képzésük. Az újonnan összeállt csapat közös erővel, szakmai mentorálás mellett állt neki a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény átszervezésének, valamint új feladatainak kijelöléséhez, összeállításához. Az első gyakornokok is hasonló keretek között működhetek a programban, mint azok, akik napjainkban csatlakoznak a múzeum csapatához. Elméleti képzéseken a múzeumokkal ismerkedtek, azok jogszabályi környezetéről, működéséről, feladatairól tanultak, eközben fokozatosan, egyre több munkában is részt vettek a szakmai vezető folyamatos mentorálása mellett. Az elméleti alkalmak kezdettől jelen voltak a programban, ennek oka az volt már a kezdeti időkben is, hogy a múzeumi munkában résztvevő gyakornokok ismerjék azokat a jogszabályokat, előírásokat és feladatokat, amelyek a muzeális intézmények munkájához szükségesek. Így hatékonyabban, magabiztosabban tudnak dolgozni, a múzeum számára pedig nagyon eséllyel válnak hasznos munkaerővé. Ugyan a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény gyakornokai között – az első turnustól a mai csapatokig – sokan érkeznek olyan képzésekről, amelyek elvben a múzeumi munkára (is) felkészítik a fiatalokat, a gyakorlatban azonban látható, hogy a legtöbbször mégis hiányoznak fontos, a munka elvégzéséhez szükséges tudnivalók, vagy azok nem elég komplex módon szerepelnek a képzési rendekben (a gyűjteményi munkától a közművelődési feladatokig, az ötlettől a megvalósításig, a klasszikus múzeumi feladatoktól a modern múzeumi interpretáció módszertanáig). Az első hat hónap letelte után újabb toborzás indult, ekkorra pedig már össze is állt a ma is működő rendszer jelentős része: a gyakornokok hat hónapos turnusban dolgoznak a múzeum szakemberével, elméleti képzést, valamint a gyakorlati feladatokhoz személyenkénti segítséget kapnak, egyre intenzívebben láthatnak bele az intézmény életébe, miközben ötleteket és közösséget hoznak a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény életébe.

Az első jelentős sikerek és a szintlépés

2021-ben már két jelentős sikert is magáénak tudhatott a frissen elindult program: a múzeum új arculatát – tanulási, gyakorlati céllal – az egyik gyakornok készítette el, amely projekt olyan jól sikerült, hogy a múzeum a mai napig ezt a vizuális arculatot használja. A másik kiemelkedő eredmény az lett, hogy 2021-ben lassan, de mégis láthatóan bővülni kezdett a múzeum szakmai állománya, ugyanis a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény második szakmai munkatársa abból a gyakornoki programból került ki, amelyet a közösségi múzeumi működés alapján indított el az intézmény néhány hónappal korábban. A gyakornoki program

aztán turnusról turnusra fejlődött, közben folyamatosan alakítva – az alapokban változatlan – mindennapi feladatait is. Például növekedett az elméleti alkalmak száma, immár a közösségi múzeumi működés témaköre is a listára került, a gyakornokok egyre több munkából vették ki a részüket, és egy-egy kiemelkedő résztvevő már saját programokat is vezetett a házban. Ahogyan telt az idő, a múzeum munkatársi csapata is bővülni tudott, mára négy szakmai kolléga látja el a feladatokat, akik – a szakmai vezető kivételével – mindannyian gyakornokok voltak korábban. A 7. turnus alkalmával, 2024-ben újabb kísérleti projektet vezetett be az akkor már két fős³ koordinátori csapat, a senior-mediior-junior szinteket. Ezt a változást az alapozta meg, hogy erre az időszakra már több olyan gyakornok is dolgozott a csapatban, aki a sokadik (nem egy ember a 6–7.) félévét töltötte a múzeum falai között, azaz az új belépőkhöz mérten nagy tapasztalattal és tudással rendelkeztek a múzeumokról szóló tudásanyag és a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény ismerete tekintetében. A szintekre bontott működés a közösség alapját nem változtatta meg, csupán lehetőséget teremtett arra, hogy a régebbi gyakornokok is mentorként működjenek az újonnan csatlakozók mellett, ezáltal biztosítva a szegmáltabb munkavégzést. 2024-től kezdődően a gyakornoki csapatok létszáma is jelentősen emelkedni látszott, most, 2026 tavaszán 26 gyakornok teljesít feladatokat a Róth Miksa Emlékház és Gyűjteményben, amely szám minden tekintetben rekord: soha ennyien nem alkották még a múzeum szakmai közösségét, és soha ennyien nem voltak korábbi turnusokból maradók, a legutóbbi toborzásokor ugyanis a jelentkezők minimális százaléka, mindössze 6 fő tudott újonnan csatlakozni.⁴

2026: közösségi múzeum a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény?

A Közösségi múzeumnak jellemzően azt az intézményt szokás tekinteni, ahol a muzeális intézmény tevékenységének megtervezésében, a működés megvalósításában és értékelésében a helyszínt adó település vagy a helyi közösség lakosai, civil szervezetei tevékenyen részt vesznek, és a közösségi részvételen alapuló működés megjelenik az intézmény belső működését meghatározó dokumentumokban (szervezeti és működési szabályzat, alapító

³ A 2–3. turnustól kezdődően a gyakornoki csapatból érkezett második szakmai munkatárs is részt vett a gyakornoki program koordinálásában.

⁴ A félévente meghirdetett gyakornoki program egyik sikerkritériuma jól mérhető: a toborzásokon évek óta igen komoly túljelentkezés van, 2025–2026-ban már 5–8-szor annyian jelentkeztek, mint ahány ember be tudott kerülni a csapatba.

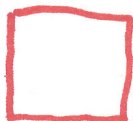

okirat stb.).⁵ Ugyan a hazai múzeumi szakirodalom elsősorban a lokális közösségek megszólítását érti közösségi működés alatt, ennek oka talán éppen az, hogy nehéz más jellegű közösségeket építeni. Az ICOM Etikai Kódexe így fogalmaz: „A múzeum a nyilvánosság számára nyitott, hozzáférhető és befogadó, elősegíti a sokszínűséget és a fenntarthatóságot. Etikusan, szakszerűen és a közösségek részvételével működik és kommunikál, változatos tapasztalatot nyújtva az oktatás, a szórakozás, a reflektív gondolkodás és a tudásmegosztás terén.” A Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény mára több mint 80 gyakornoknak szolgált szakmai tanulási helyül, közösségül, egy vagy több turnus erejéig egyfajta otthonául is. A múzeum működésébe aktívan vonjuk be a csapatunkba tartozókat: nincsenek múzeumi nagyrendezvények a közösség véleménye nélkül, nincsenek kiadványok a gyakornok bevonása nélkül, 2025-ben pedig, Róth Miksa születésének 160. évfordulója alkalmából elkészített első időszak kiállításunkat velük együtt hoztuk létre. Az elmúlt években több tucat tematikus tárlatvezetést dolgoztak ki gyakornokaink, számos olyan eseményt valósítottunk meg velük, amelyeket – humán erőforrás hiányában – a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény soha nem tudott volna megszervezni. Az elmúlt években a Múzeumok Éjszakája és a Múzeumok Majálisa alkalmi csak kiemelt példák lehetnek, amelyek szemléltetik azt, milyen volumenű rendezvényektől esne el az intézmény gyakornokai nélkül. 2025-ben a Budapest100-on olyan hétvégét szerveztünk a múzeumban, amely során jelentős részben csak gyakornokaink vezettek eseményeket, és ők látták el szinte az összes feladatot a házban, miközben a csapat másik fele a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében, a Múzeumok Majálisán várta az érdeklődőket. Ezen a hétvégén a múzeum négy szakmai munkatársa mellett 20 gyakornok segítette látogatóink élményszerzését. 2026-ban önerőből szerveztünk közösségi hétvégét, március 14–15-én már az összes poszton gyakornokok szolgáltak, látogatóink a múzeum épületébe érkezés első pillanatától velük találkozhattak, és az ő programjaikon vehettek részt két egymást követő napon. Több mint 600-an éltek a lehetőséggel, hogy megismerjék gyakornoki programunk tagjait, és keresték fel Róth Miksa egykori lakóhelyét a március 15-i hétvégén. Emellett számtalan gyűjteményi feladat, közösen írott blog, együtt kigondolt esemény, kiadvány és kötetlen közösségi esemény van már a hátunk mögött, és egy olyan, lassan 100 főt közelítő közösség, amelynek tagjai számára most vagy egykor Róth Miksa otthona jelentős pontot

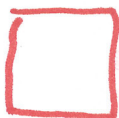
⁵ Bővebben lásd: Arapovics Mária – Bereczki Ibolya – Nagy Magdolna (szerk.): Múzeumi közösségek – Közösségi múzeumok. Múzeumi iránytű 13. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, 2018.

jelent(ett). Egy olyan művészé, aki életében kiemelt figyelmet fordított a területén dolgozó inasok nevelésére, aki felhívta a figyelmet arra, hogy a szakoktatás nem ad elegendő támaszt a majdani műhelyekben végzendő munkákra. Az örökség úgy tűnik, a ma múzeumként működő épületben – észrevétlenül –, de tovább öröklődött. 2026-ban a Róth Miksa Emlékház és Gyűjteményt egy 31 fős közösség (5 munkatárs és 26 gyakornok) működteti, akik elméleti képzéseket hallgatnak a múzeum falai között a múzeumokról, workshopokon mélyítik el tudásukat a tárlatvezetések, szakszövegek, kiállítási projektek világáról, eközben részt vesznek a gyűjtemény feldolgozásában, az intézmény kutatásaiban. Közösségben, együtt gondolkodva gondozzák azt az örökséget, amelyet Róth Miksa ránk hagyott.

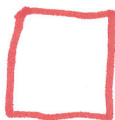
Közösséget működtetni nem egyszerű feladat. Idő, energia, folyamatos szervezés, fejlesztés és kihívás, a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény életében már egy önálló munkakör is lehetne. De a közös eredmények és a közösség ereje annyi motivációt ad, amely képes átlendíteni a nehezebb időkön is, biztosítva azt, hogy Erzsébetváros közösségi múzeuma még sokszor megújuljon, és izgalmas programokkal, hírekkel és egy összetartó közösséggel várja látogatóit.

idő

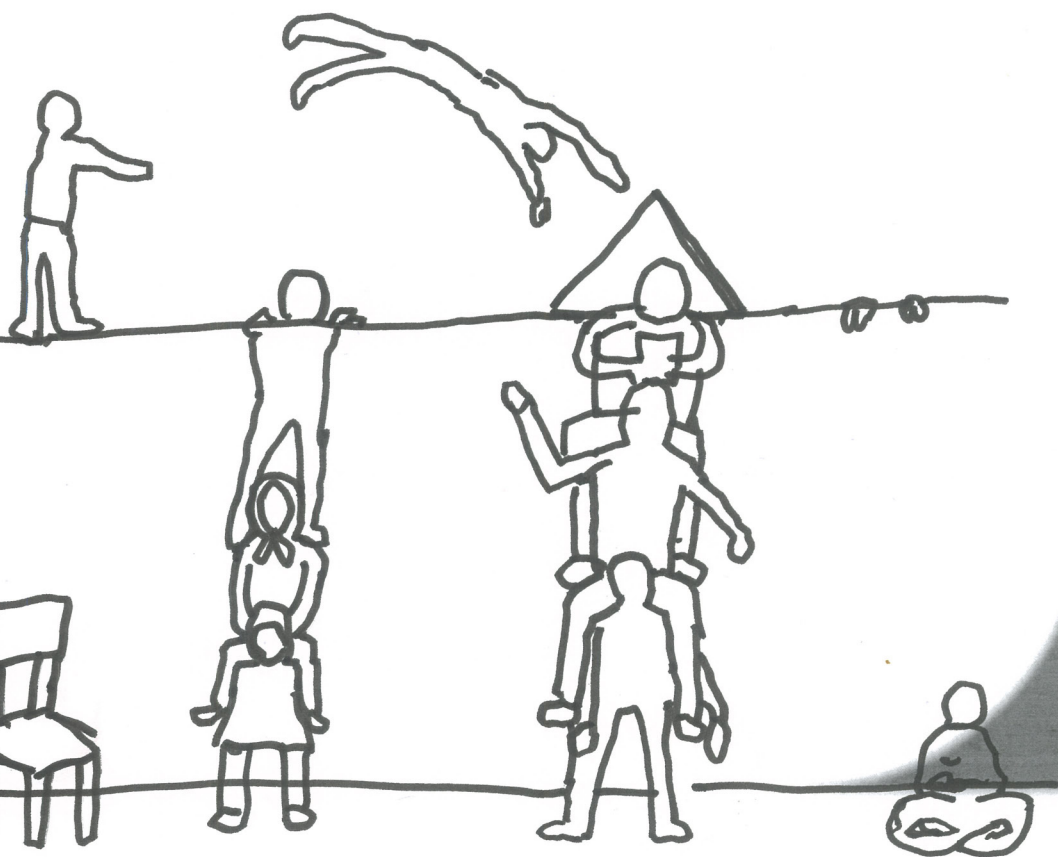
energia

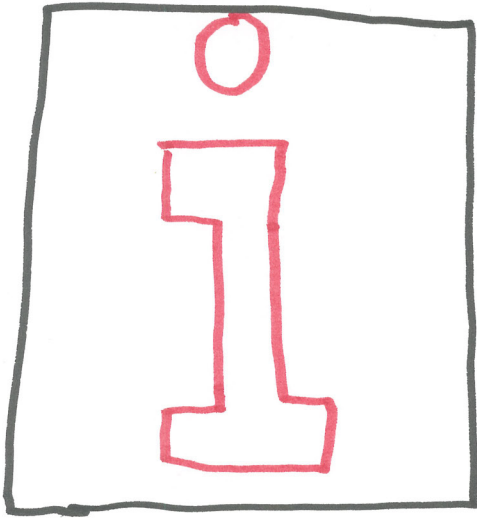

szervezés

MU -
SE
UM

IN
TE
RN

INTERN ✓

~~(INGYEN)~~

~~(INTERNET KÖD)~~

- Szoboszlai János** 1967-ben született, magyar és művészettörténet szakokon végzett az ELTE-n, az utóbbiból doktorált 2003-ban és habilitált 2022-ben. Eddig kortárs képzőművészettel kapcsolatos tevékenységeket végzett (intézetvezetés és kurátori munka: ICA-D; International Policy Fellowship: OSI; publikációk: szaklapokban, katalógusokban; műkereskedelem: acb Galéria; pályázati kiértékelés: EACEA, IVF), jelenleg a felsőoktatásban aktív: MKE KET és UJEP FUD.
- Visnyai Zoltán** tervezőgrafikus, betűtervező, az Okapi Press mikrokiadó art direktora. Munkái között kiállítási arculatok, betűtípusok és kiadványok szerepelnek, tervez többek között a Magyar Nemzeti Galéria, a Magvető kiadó és az Open Books számára.
- Őze Eszter** kutatási területe a 20. század eleji művészetelmélet és muzeológia. Elméleti és oktatói munkájában a munka és a gondoskodás kapcsolatával foglalkozik főként. Az elmúlt években a két világháború közötti időszak munkáskultúráját és a korszak egészségügyi múzeumait kutatta. 2020 óta tanít a Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet Tanszékén, illetve a Közép-Európai Művészet-történeti Kutatóintézet avantgárd kutatásában résztvevő tudományos munkatársa.
- Kolocz Dóra** a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény szakmai vezetője, Ráday Mihály díjas muzeológus, múzeumi menedzser. Több, mint 10 éve foglalkozik múzeumok, kulturális intézmények tudományos és közművelődési feladataival. Kiemelten fontos számára a közösségépítés és az utódnevelés: a Róth Miksa Emlékház és Gyűjteményben egyedülálló gyakornoki programot dolgozott ki, amelyben 2021 óta több, mint 80 fő vett részt. Múzeumi munkája mellett az ELTE BTK PhD hallgatója és óraadója, valamint a MOME vendégelőadója.
- K. Horváth Zsolt** a Pécsi Tudományegyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a párizsi École des Hautes Études en Sciences Sociales egykori hallgatójaként, illetve doktoranduszaként 2011-ben szerezte doktori fokozatát. 2005 és 2021 között az ELTE Művészetelméleti és Médiatudományi Intézetében tanított, 2021 őszétől a METU Elméleti Intézetének egyetemi docense. 2011 és 2018 között a Mérei Ferenc Szakkollégium alapítója és igazgatója volt. Kutatási területe a kulturális formák és gyakorlatok 20. századi kelet-európai társadalomtörténete, a kulturális és művészeti termelés társadalmi feltételeinek vizsgálata.
- Dés Márton** 2015-ben diplomázott a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán, mestere Halász András volt. 2017-ben a Stuttgarti Képzőművészeti Akadémián szerzett Meisterschüler fokozatot Thomas Bechinger osztályában, majd 2022-ben vizuális pedagógia mesterdiplomát szerzett a berlini Universität der Künste intézményében. Jelenleg Berlinben él és alkot. Festőként, rajzolóként és íróként munkáiban az emberi létezés és a minket körülvevő világ határait kutatja. Művészete szubjektív és játékos lenyomata a társadalomnak, amelyben egyszerre van jelen alázat és lázadás, hagyomány és modernitás.

LELKES GYAKORNOKOT KERESÜNK! –
A GYAKORNOKI RENDSZER LÁTHATATLAN
STRUKTÚRÁI A KORTÁRS MŰVÉSZETBEN

SZERKESZTŐK:
Domokos Ferenc
Magyar Míra Mónika
Nagy András
Tomcsányi Sára

SZERZŐK:
Domokos Ferenc
K. Horváth Zsolt
Kolocz Dóra
Magyar Míra Mónika
Nagy András
Szoboszlai János
Tomcsányi Sára

INTERJÚK:
Visnyai Zoltán
Óze Eszter

KÜLÖN KÖSZÖNET:
Don Tamás
Lázár Eszter
Loncsák Noémi
Mélyi József
és minden gyakornoknak.

BORÍTÓ:
RUT kollektíva
(Szakos Borbála és Dolicsek Petra)

ILLUSZTRÁCIÓK:
Dés Márton

GRAFIKA:
Baradits Janka

TÁMOGATÓK:
FALU Kollektíva
Magyar Képzőművészeti Egyetem
MKE Képzőművészet-elmélet Tanszék

Támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

BUDAPEST, 2026

()

()

()

(())

Menne MKELL

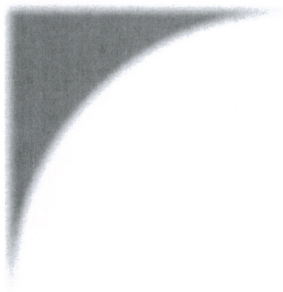
(

)

Nemzeti
Kulturális
Alap

RUT